

A
BORSODI
TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI
35–36

**A Borsodi Tájház
közleményei
35–36**

**A Borsodi Tájház
közleményei
35 – 36**

2014

A BORSODI TÁJHÁZ KÖZLEMÉNYEI 35–36.

18. évfolyam 1–2. szám
2014

Szerkeszti:

HADOBÁS PÁL

Technikai munkatárs:

SLEZSÁK ZSOLT

A borítón:

A Borsodi Tájház Kemencés Baráti Köre által sült kenyér
Szent István király ünnepére.
(Fotó: Lupaneszku Viktorné)

A hátsó borítón:

Erzsébet királyné
és az emlékére emelt edelényi római katolikus templom.
(Templomfotó: Hadobás Pál)

© MKKM, Edelény

HU ISSN 1418 – 2211

Felelős kiadó: HADOBÁS PÁL, *a Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum igazgatója.*

Készült az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum számítógépes szövegszerkesztőjén 2014-ben.

Nyomdai munkák:

www.konyvmuhely.hu

Átadták az edelényi L'Huillier-Coburg kastélyt

Befejeződött az **Edelényi Kastélysziget** pályázat I. üteme. A hivatalos átadási ünnepségre 2014. március 27-én került sor. Ennek alkalmából **Molnár Oszkár, Edelény város polgármestere** közleményt adott ki, amelyben köszönetet mond mindazoknak, akik az elmúlt években, évtizedekben meghatározó szerepet játszottak a kastély és környezete megismertetésében, felújításában.

Edelény Város Polgármestere
3780 Edelény, István király útja 52.
48/524-100 Fax: 48/524-104
e-mail: pm.kabinet@edeleny.hu

Közlemény az Edelényi Kastélysziget első fejlesztési ütemének ünnepi átadása alkalmából

Több évtizedes folyamat végéhez, de legalábbis lényegi állomáshoz érkezett Edelény városa és környéke a felújított L'Huillier-Coburg kastély mai átadásával. Ez alkalomból szeretném köszönetet kifejezni mindazoknak, akik az elmúlt 30-40 évben erőfeszítéseket tettek ezért, illetve meghatározó szerepet játszottak abban, hogy álmunk megvalósuljon:

- néhai **dr. Sándor Dezsőnek**, aki tanácselnökként több kísérletet tett arra, hogy a műemlék funkciót kapjon, s ezáltal véget lehesen vetni az állagromlásnak;
- **Nagy Attila** volt polgármesternek, **dr. Hatvani Zoltán** volt országgyűlési képviselőnek és **dr. Wolf Mária** régésznek, akik az 1990-es évek elején a Nemzeti Múzeumban Edelény barátaival találkozáskor elültették a kastély ügyét támogatók körének a magvát;

- **dr. Ódor Ferenc** volt megyei közgyűlési elnöknek, akinek támogatását élvezte a kastély felújításának és hasznosításának a gondolata;
- **Szilágyi Adolf** volt polgármesternek, aki szorgalmazta a hasznosítást, az önkormányzat lehetőségeihez mérten támogatta az állagmegóvást célzó munkálatokat;
- **Dobó Ágotának**, a Műemlékek Állami Gondnoksága volt igazgatójának, **Tasnády Zsuzsának**, a MÁG részéről a kastély felügyeletére kijelölt munkatársnak, akiknek a jóvoltából több állagmegóvási munkálat valósult meg, s akik mindent megtettek a teljes felújítás és a hasznosítás érdekében;
- **Hadobás Pál** igazgatónak, mert az általa vezetett művelődési intézményünk szervezésében indult másfél évtizede a Kastélykerti Napok sorozata, amely egyszerre segítette elő az edelényiek kötődésének az erősítését és a figyelemfelhívást a külvilág felé;
- **Kovács Ferencnek**, akinek elnökletével a parlament idegenforgalmi bizottsága alá rendelt várak, kastélyok, kúriák albizottsága meghívásomra kihelyezett ülést tartott a felújítás és hasznosítás előmozdítása érdekében, majd ennek nyomán 2001-ben a műemlék része lett a Vár- és kastélyprogramnak;
- **Molnár Csaba** volt városi főépítésznek, aki szaktudásával mozdította elő az ügyet;
- **Gúr Nándornak**, a 8. számú választókerület volt országgyűlési képviselőjének, akinek döntő szerepe volt abban, hogy 2008-ban tető alá került a Kastélysziget projekt a felújítás és hasznosítás megindításához szükséges európai uniós támogatás megítélésével;
- **dr. Varga Kálmánnak**, a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága volt igazgatójának, aki ebben mindig is az edelényi kastély ügyének a támogatója volt;
- **Gergely Zsoltnak**, a projekt irányítójának és **Bay Juditnak**, a műemlék felügyeletével megbízott munkatársnak, mert kezük munkájának az eredménye az, hogy a projekt sikeresen zárult, s a műemlék tartalommal megtöltve várja a látogatókat;
- **Cselovszki Zoltánnak**, a Forster Központ elnökének, mert hivatali elődeinek a példáját folytatva, mindig is az edelényi kastély ügyének a támogatója és előremozdítója volt.

Megkülönböztetett tisztelet és hála illeti az **edelényi lakosokat**, akik a kórházunk 1996. évi megmentésében mutatott összefogáshoz hasonlóan az elmúlt évtizedek alatt végig folyamatosan tanúbizonyosságát adták annak, hogy szívügyük a L’Huillier-Coburg kastély sorsa, azt a város szerves részének tekintik az ahhoz méltó módon immár megújult belvárosunkkal együtt, nem utolsósorban az egyik meghatározó kitörési lehetőséget látva abban.

Hiszem és vallom, hogy az elmúlt években több milliárd forint értékben megvalósított beruházásainkkal és az Edelényi Kastélysziget első fejlesztési ütemének a mai átadásával városunk ténylegesen belépett immár a megújulás kapuján.

Molnár Oszkár

Edelény, 2014. március 27.

(Forrás: BódvaPress online újság.)

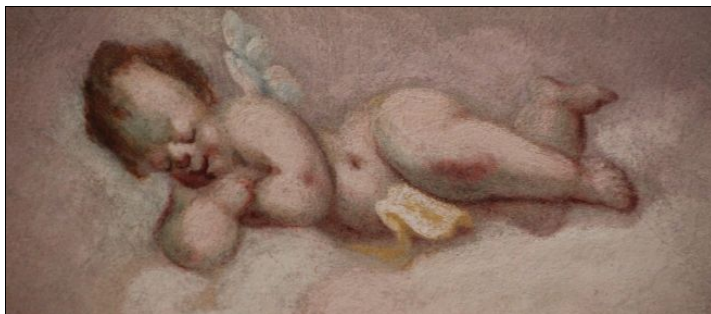

Fotó: Mészáros Csaba

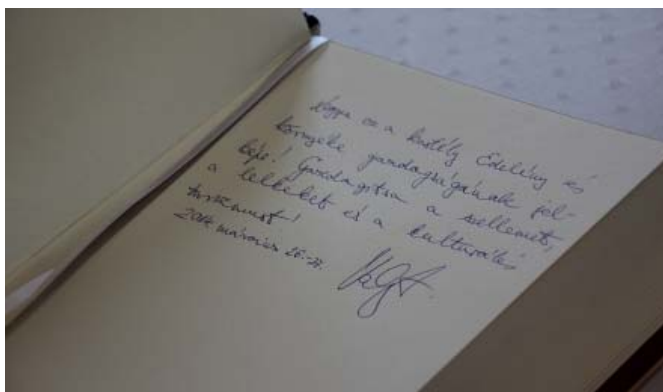
Készen van az edelényi kastély

2014. március 28.

Freskórészlet. Fotó: perika

Magyarország hetedik legnagyobb kastélya a magyar kastélysorok körében már jól ismert kálváriák és drasztikus funkcióváltások után visszanyerte eredeti, 18. századi pompáját. Az épületet **Balog Zoltán**, az emberi erőforrások minisztere adta át, és fotósok által körülvéve a kastély vendégkönyvébe egy kedves bejegyzést írt: „Legyen ez a kastély Edelény és környéke gazdagságának jelképe! Gazdagítsa a szellemet, a lelkeket és a kulturális turizmust! 2014. március 26-27.”

*Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere bejegyzése a vendégkönyvben.
Fotó: perika.*

A hivatalos ünnepség után a meghívott vendégeket négy csoportban, négy szakértő – köztük **Eleőd Ákos** építész, a kiállítás koncepciójának tervezője, **Gergely Zsolt**, a rekonstrukció átfogó szakmai irányítója, a projekt vezetője, és **Dr. Tóth Áron** művészettörténész vezette körbe az épületen. Mi Dr. Tóth Áron csoportjához tudunk csatlakozni, amit nagyon nem bántunk meg. Áron felkészült és kiváló előadó, és egy rendkívül élvezetes bemutatásban volt részünk.

A felújítási munkák látványos eredményéhez jelentős mértékben hozzájárult a kastély épülettörténetét, lakóinak életmódját, mindennapi életét mélységeiben is feltáró tudományos kutatási program, amely annak a múzeumpedagógiai koncepciónak is alapját képezi, amelynek célja volt, hogy az Edelényi kastélyszigetet minden korosztály számára *élményszerűen* tudják bemutatni.

A négy évszak terme. Freskórészlet. Fotó: perika

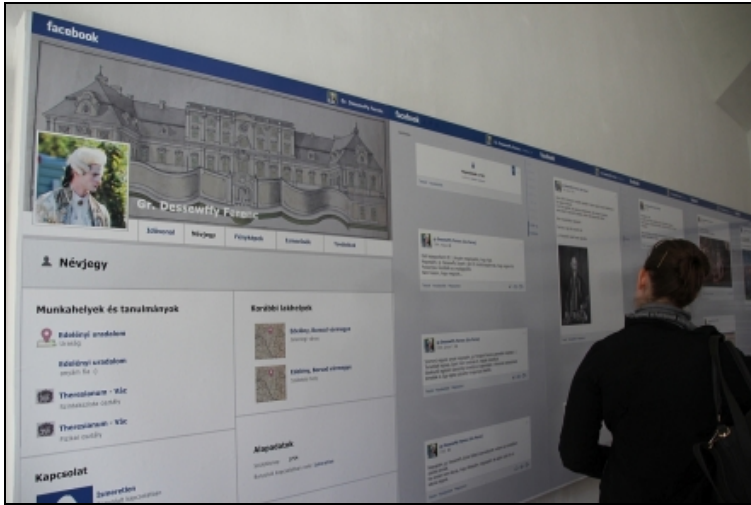
Az edelényi birtokot **II. Rákóczi Ferenc** zálogosította el a török ellenes háborúk katonájának, a lotharingiai származású **Jean-François L’Huilliernek** 1700-ban. L’Huillier egyszerű közkatonából igen magasra, ezredesi rangra emelkedett a császári hadseregben. Rákóczival folytatott üzleti kapcsolatát az udvar nem nézte jó szemmel, 1701-ben hat hónapra vizsgálati fogságba is került emiatt.

Az 1716 és 1730 között épült kastély egyedülálló módon ötvözte a kor divatjának megfelelően a francia és itáliai barokk stíluselemeket a 17. századi magyar kastélyépítészeti tradíciókkal, mely leginkább a saroktornyok kialakításában érzékelhető. A kastély különleges éke, a **Lieb Ferenc** iglói vándorfestő keze munkáját dicsérő, Magyarország legnagyobb, összefüggő rokokó falképegyüttese, mely **L’Huillier unokája, Forgách Ludmilla** grófnő és második férje, **Eszterházy István** gróf megrendelésére 1770-re készült el. A korszak közkedvelt témáit, a zsánerképeket, virágdíszítésű ornamentikát felvonultató, valamint az ókori világ, és a főúri élet legjellemzőbb jeleneteit megidéző, szinte **ezer négyzetméternyi festett falfelületen** 12 restaurátor dolgozott több mint másfél évig az edelényi Kastélybarátok Köre által összegyűjtött archív fotódokumentáció felhasználásával.

Freskórészlet az étkezőből. Fotó: perika

A kastély fénykora alatt született falképsorozat keletkezéstörténete, valamint megrendelőinek világa könnyed humorral elevenedik meg **M. Tóth Géza** Balázs Béla-díjas animációs filmrendező háromdimenziós – a kastély és benne a kiállítás felfedezésére remek ráhangolódást biztosító – szellemes kisjátékfilmjén.

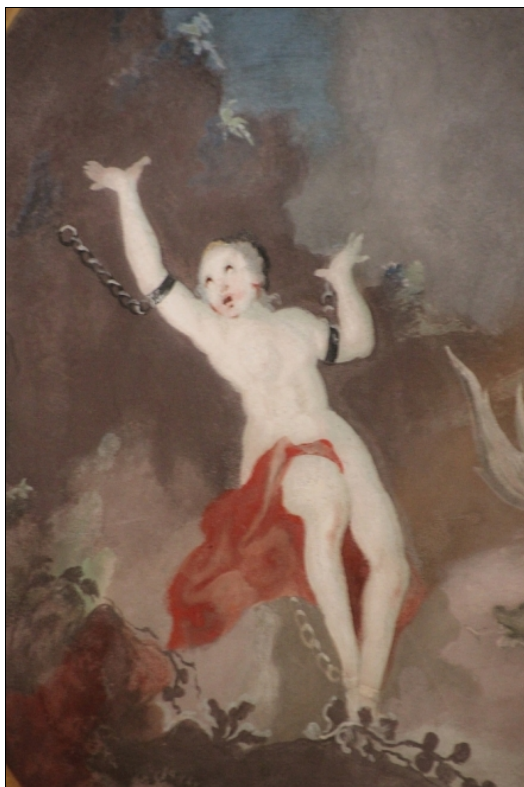

Kiállításrészlet. Fotó: perika

L’Huillier utolsó leszármazottjának, **ifjabb Dessewffy Ferencnek** (Ferus) az élettörténetét egy „virtuális” fészbuk-oldalon ismerheti meg a közönség. Jean-Francois L’Huillier dédunokája, Ferus halálával a birtok először állami tulajdonba, majd a Coburg-hercegek birtokába került. Ferus élettörténete egy fészbuk-idővonalon (timeline-on) jelenik meg, egészen életének utolsó napjáig, amelyet a következő teremben, üvegkoporsóban elhelyezett földi maradványainak kiállítása zár le. Az **Eleőd Ákos** koncepcióját dicsérő bravúr a két teremben így összeköt jelent és múltat, életet és halált, fészbukot és rózsafüzért. A bejárt útvonalon több helyen is finom dramaturgiai elemek – az önálló művészeti installációk erejével – teszik emlékezetesé, s emelik ki a kiállítást a szokványos történeti kiállítások sorából.

Az épület mai formáját az 1910 és 1913 között a **Ray Rezső Vilmos** tervei alapján végzett felújítási munkák is befolyásolták, hiszen ekkor került sor további neobarokk kiegészítésekre. Ilyen kiegészítés pl. a középrész fölé emelkedő manzárdtető, valamint az egykori gazdasági épületek alapjaira emelt íves, patkószárnyas épületszárnyak. A Coburgok is ekkor adták bérbe a kastély bizonyos részeit, köztük a kápolnát a Bódvavölgyi Bányatársaságnak, akik a felismer-

hetetlenségig szétrombolták azt. A kápolna légtérét egy födémrel kettéosztották és lakásokat alakítottak ki benne.

*Freskórészlet az urasági hálóból.
A leláncolt Androméda. Fotó: perika*

A 20. század viszontagságait követően Jean-Francois L’Huillier ezredes és leszármazottai által megálmodott kastély mára újjászületett, és 2014. április 5-től nyitott kapukkal várja a látogatókat. Az épület felújítása, valamint a benne megvalósított kiállítás, az ehhez kapcsolódó film és kiadványok, a kastélysziget környezetének felújítása 2,4 milliárd forintba került, amelynek nagy része Európai Unió támogatásból származott.

Pásztor Erika Katalina, Zámbó Lilla

Freskórészlet. Fotó: perika

Stáblista:

Tervezők:

Generáltervező: **Bodonyi Csaba DLA**
Bodonyi Építész Kft.

Kastélyrekonstrukció tervezői:

Építész: **Farkas Pál** – FP.ArchiA Kft
Statika: **Bortnyák Imre**
Épületgépészet: **Cserenyák Gábor**
Épületvillamosság: **Kucskár Mihály**

Új épületek (terminál):

Építész: **Bodonyi Csaba DLA**
Statika: **Kerényi László**
Épületgépészet: **Kádár Péter**
Épületvillamosság: **Münnich Gábor**

Gyaloghíd: Liptovszky Gábor

(Építészkonzulens: **Bodonyi Csaba DLA**)

Kertészet: **Dobos Sára** (kastélykert és terminál)

Közmű-tervek: **Vas István, Durbák Beatrix**

Út és parkolók: **Kiss Lóránt**

Kiállítási koncepció: **Eleőd Ákos** (Homo Humanus Kft.)

Projektszervezet

Elnök: **Cselovszki Zoltán**, Forster Központ (2012–)

Igazgató: **Dr. Varga Kálmán**, Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (2007–2012)

Projektvezető: **Gergely Zsolt**

Projektmenedzser: **Dr. Jancsurák Sándor**

Műszaki vezető: **Ertl Mária** (2009–2011)

Pénzügyi menedzser: **Tasnádiné Kulcsár Zsuzsa, Szabó Gyula**

Művészettörténész: **Dr. Tóth Áron**

Turisztikai szakértő: **Pölhös Ildikó, Bay Judit**

Közbeszerzési szakértő: **Dr. Brunecker Éva**

Közreműködők

Generálkivitelező: (Kastélyépítő Konzorcium): **Farkas László, Kalmár László, Lévai Sándor, Halász Péter** (FK Raszter Zrt.); **Toldi Miklós, Smal József, Rudolf Péter** (Zempléncő Kft.)

Kőrestaurálás: **Osgyáni Vilmos, Bánfi Gábor** (Reston Kőrestaurátor Kft.)

Farestaurálás: **Dabronaki Béla** (Idol Bt.)

Falkép-Restaurálás: **Boromissza Péter, Bruttyó Mária, Csanda Jenő, Győri Lajos, Fabó Éva, Forrai Kornélia, Gyarmati András, Heitler András, Hoós Mariann, Jeszeniczky Ildikió, Nemessányi Klára, Sztrakai Judit, Verba Erika** (Kép-Térkép Bt.)

Fémrestaurálás: **Lehoczky Tivadar** (Lehoczky Kft.)

Kályharestaurálás: **Szebényi Judit, Soós László** (Bocalle Kft.)

Pályázati dokumentáció, megvalósíthatósági tanulmány: **Virág Zsolt, Happ Norbert, Kriston Kristóf** (Magyar Kastélyprogram Nkft.)

Műszaki Ellenőr: **Türkné Tóth Beáta, Jányi József, Eszes Zoltán** (BMSK Beruházási, Műszaki, Fejlesztési, Sportüzemeltetési és Közbeszerzési Zrt.)

A műemlékegyüttes 3D lézer-szkennelése: **Kandra Lajos** (Burken Kft.)

Marketing és kommunikációs feladatok: **Bakó Ágnes, Kuzskó Rajmund, Nagy Gábor Miklós** (PgUp Kommunikációs és PR Iroda Kft.)

Nyílászárók, asztalosszerkezetek: **Cziffel Sándor** (Sajó-Fenyő Kft.)

Kápolnaboltozat: **Hámori Miklós** (Hámori és Társa Kft.)

Kőfaragó-munkák: **Hulik László** (Saxum Kft.)

Kópiabútorok: **Dobesch Pál**

Ülőbútorok: **Ábri Kálmán** (Kunfa Termelő és Kereskedő Kft.)

Csillárok: **Szalóczy Gábor** (Fém-művészeti Kft.)

Fegyverkompozíciók: **Szabó István** (Settlement Humán Szolgáltató Bt.)

Kiállításépítés: **Szvoboda László, Oláh Szabolcs, Kovács Levente, Kocsis István, Marics Ágnes, Kupcsik Ildikó** (M30 Média Kft.)

3D-Film, „Lieb Ferenc, az edelényi festő”

M. Tóth Géza, Doraya Bounadel, Csepeli Eszter (Kedd Kulturális és Szolgáltató Kft.)

Stáblista

Producer **M. Tóth Géza**

Rendező M. Tóth Géza

Forgatókönyv M. Tóth Géza

Operatőr **Csepeli Eszter**

Diszlet- és látványtervező **Hujber Balázs**

Vágó M. Tóth Géza

Zeneszerző, zenei producer **Balázs Ádám**

Jelmeztervező **Bárdosi Ibolya**
Gyártásvezető **Góczy Árpád**

Szakértők

Filmművészet **Enyedi Ildikó**
Művészettörténet **Dr. Jávor Anna, Dr. Tóth Áron**
Dr. Krász Lilla, Dr. Kurucz György
Viselettörténet **Dr. Tompos Lilla**
Múzeumpedagógia **Tettamanti Zsófia**

Szereplők

Lieb Ferenc **Chován Gábor**
Gróf **Madarász Máté**
Grófné **Rost Andrea**
Ferus **Antal Bálint**
Ágnes **Bartsch Kata**
János **Cserna Antal**
Haller Sámuel **Somhegyi György**
Charlotte **Molnár Ela**
Nicolette **Bouandel Doraya**
Anya **Vasvári Emese**
Czinka Panna **Németh Edit**
Prímásfiú **Kanalas Alex**
Anya (hang) **Németh Kriszta**

Statiszták

Szüretelők (Lovasberény) **Galántai Zita, Illés Attila, Miklós Dániel**
Nagy Szilvia, Pázmány Virág Ágnes, Szabó Katalin, Tasnádi
Zsófia

Hajtó (Lovasberény) **Forgács Zoltán**
Festőinasok **Oravec Bence, Bártfai Bennó**
Főúri vendégek Ferus szülinapján **Hoós Mariann, Namessányi Klára,**
Boromissza Péter, Dr. Jancsurák Sándor, Dr. Jávor Anna,
Dr. Tóth Áron, Bay Judit, Bacsó Dóra, Fendle Minka, Mohácsi

**Anna, Athanasios Giouvanoudis, Puss Adrienn, Nagy Péter,
Barna Marianna, Hajdú Beáta**
Jegyző **Gergely Zsolt**

Köznép Ferus szülinapján **Arnóczki Anett, Neszvecskó Beatrix,
Búzási Evelin, Demján Péter, Petránszki Dóra, Dienes Kitti,
Szobonya Gergő, Keszkenyős Zsuzsanna, Rákos Attila, Laczkó
Bálint, Kerepesi Dávid**

Szakács **Harazdy Máté**

Nővér **Kossuth Szabolcsné** (Kati néni)

Árvák **Mátrai Judit, Csordás Sára, Galkó Lili, Kovács Áron, Lő-
rincz Hédi, Szintai Nóra, Kiss Dorina**

Zenekar **ifj. Horváth Gyula, Tamás Zoltán, Horváth Krisztián**

Ház népe (vadászat) **M. Tóth Éva, M. Tóth Eszter, M. Tóth An-
na, M. Tóth Géza, Simon Tamás, Regős Ádám**

Lovászfűk vadászaton **Bárány Péter, Almási Máté**

Gyerekek a szüreten **Richárd, Gusztáv**

Stáb

Rendezőasszisztens **Tóth Judit**

Felvételező **Szabó Gábor**

Másodasszisztens **Németh Lilla**

Kameratechnikus, 3D utómunka **Gregus Dezső**

Stereographer **Lippich Tamás**

Focuspuller **Benkő Dániel**

Scripter **Lovas Anna**

Produceri asszisztens **Bouandel Doraya**

Produkciós asszisztens **Takács Péter**

Öltöztető **Szabó Ildikó**

Öltöztető **Gyarmathy Zsolt**

Kisegítő öltöztető **Szücsy Kriszta**

Kisegítő öltöztető **Domán Melinda**

Fodrász **Kolontáry Éva**

Sminkes **Petrilla Orsolya**

Sminkes/Fodrász **Kajtár Bogyó**

Fodrász kisegítő **Molnár Mariann**

Berendező **Tamási Tamás**
Kellékes **Szakáts Tibor, Kanyó László, Farkas Gergely**
Berendezés (vadak) **Monori Tamás, Kreidli Nándor**
Hangmérnök **Pálinkás László**
Mikrofonos **Kohári Attila**
Sound design **Madácsi Imre**
Sound design munkatárs **Agg Tímea**
Fényelés, digitális trükk **Szigethy Márton**
Grafikai trükk **Kádas Péter**
Fővilágosító **Vida Sándor**
világosító **Berky Levente, Nagy Attila, Königer Balázs**
Fharmtmaster **Tóth Janó**
Bühne Dolly **Surányi Mátyás, Dolmány László, Königer László**
Steadycam **Szilágyi Róbert**
Építészet **Bognár Sándor, Herjeczky Gyula**
Technika **Sarkadi Attila**
Lieb és Ágnes szekere **Dr. Liszkai Ferenc/Bányai Béla**
Lovászok (Edelény) **Koleszár Barbara, Kovács Dalma, Bárány Gergő, Asztalos Petra**
Ferus hintója **Varga Zoltán**
Lovász (Lovasberény) **Horváth István**
Transport **Ferbert József, Zsiga József**
Mosdó-busz **Biel Zsolt**

(Forrás: www.epiteszforum.hu)

Edelényi felújítások, építkezések 2014-ben

Edelény város az eltelt években jelentős felújításokat, átépítéseket és építkezéseket hajtott végre, mely által sokat szépült, fejlődött. A 2014-es év kiemelkedő volt ilyen szempontból, sok munka fejeződött be az évben. Az alábbiakban számba vesszük ezen kiemelkedő munkálatokat.

Az ÉMOP-3.1.2/A-09-2f-2011-0009 azonosító számú „Edelény belvárosának értéknövelő és funkcióerősítő fejlesztése (I. ütem)” pályázat keretén belül megújult Edelény városközpontja. A Városi Könyvtár és a Polgármesteri Hivatal (Városháza) teljes rekonstrukciójára; közművek cseréjére, járdák, utak felújítására került sor az István király és a Deák Ferenc úton. Az István király úton a villamos légkábeleket a föld alá helyezték, új villanyoszlopok nyertek elhelyezést. A konzorciumi partnerek részvételével megújult a Pékség, a Diana Cukrászda és a volt Bódva Étterem. A beruházás összköltsége 797.353.706,- Ft volt.

A Városi Könyvtár fejlesztésének eredményeként egy, a lakosság és az intézmény dolgozói számára komfortosabb funkciót biztosító és az akadálymentesítési követelményeket is kielégítő létesítmény épült.

A Városi Könyvtár felújított épülete

A Polgármesteri Hivatal (Városháza) összességében 360 m² alapterület bővítésével egy korszerűbb alaprajzi elrendezésű és felszereltségű, zárt udvart körbeölelő hivatali és egyéb közfunkciót biztosító épületet kapott a város, mely szintén az akadálymentesítési követelmények biztosításával valósult meg.

A felújított Polgármesteri Hivatal (Városháza)

Az évben megújult az István király úton az Egészség ház (fogorvosi rendelő, gyermekrendelő, védőnői szolgálat).

Edény Város Önkormányzata sikeresen pályázott az ÉMOP-4.2.1/A-11-2012-0007 azonosító számú „az „Edényi Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat épületének rekonstrukciója egy korszerű székhely kialakítása érdekében” című projekttel, melynek keretében az István király útja 58. szám alatt lévő ingatlan felújításra és bővítésre került. A belső terek átrendezésével, illetve az épület hátsó traktusában kialakított Idősek Klubjával egy minden szempontból megfelelő komfortfokozatú ingatlannal rendelkezik a város. A beruházás értéke 94.493.333,- Ft volt.

A Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat megújult épülete

2013-ban a Kastélysziget projekthez kapcsolódóan értékesítette a város a kastélykerti sportpályát és megkezdte egy új sporttelep kiépítését a gimnázium mögötti területen. 2013-ban egy nagyméretű műfüves pálya készült el világítással, lelátóval, labdafogó hálóval, kispadokkal, salakos futópályával. 2014-ben egy műfüves felpálya készült el. A sporttelep fejlesztése 2015-ben folytatódik.

Az új műfüves pálya

2015-ben újabb fejlesztésekre, új létesítmények építésére kerül sor.

Fotó: Hadobás Pál

(Forrás: Molnár Oszkár Edelény város polgármesterének tájékoztatója a 2010-2014. év közötti ciklusról. Edelény, 2014.)

Lupaneszku Viktor

A Borsodi Tájház Kemencés Baráti Köre megalakulásának, tevékenységének története

A Baráti Kör megalakulásának története hosszú évekre tekinthet vissza. Párommal mindketten tiszteljük, szeretjük magyar hagyományainkat. Jómagam a fafaragásban, kopjafa faragásban találtam meg a nyugalmat, a kikapcsolódást. Párom a főzésben, sütésben érzi otthon magát igazán. Anyai nagymamája szakács volt. Mellette nevelkedve, figyelve minden mozdulatát, sajátította el a magyar konyha főzési fortélyait. Mindig is sokra tartottuk azt a nézetet, hogy az otthon elkészített ételeknek, a házilag tartósított élelmiszereknek párja nincs. A baráti kör megalakulása előtt is kertészkedtünk itthon, saját termesztésű zöldségeket, gyümölcsöket tettünk el télire. A mai napig igyekszünk természetes élelmiszereket fogyasztani, saját készítésű sonkánk, szalonnánk, kolbászunk, hurkánk mindig akad a kamrában. A kenyérsütés, a házi kenyérsütés már régóta foglalkoztatott bennünket. Mi is, mint sokan mások beszereztünk magunknak egy kenyérsütő gépet, sütöttük is szorgalmasan benne a kenyeret. De ez a kenyér korántsem olyan finom, és mutatós, mint egy szép kemencében sült házi, kerek cipó. Próbálkoztunk ezután a sütőben sütni, gránitlapon, megidézve ezzel a kemence jellegét. Ez már ízében és állagában is közelebb állt ahhoz az elképzeléshez, és álomhoz, amit mi, IGAZI kenyérnek gondoltunk. Hosszas keresgélés és beszélgetés után, – fontolgatva az itthoni kemenceépítést is –, a Borsodi Tájház udvarán működő három kemence kipróbálására esett a választásunk. Annyit tudtunk a kemence felfűtéséről, a kenyérsütésről, amit a könyvekből olvastunk. Sajnos nem tudtunk senkit megkérni, hogy mutassa meg nekünk, hogyan kell a kemencét megfelelően felfűteni, használni.

A kemence felfűtése

Hosszas próbálkozás, és számos megégett „vert kenyér” után, nagyon szép és finom kenyereket sütöttünk. Legnagyobb örömünk, hogy kemencében sült kenyérral tudtunk az augusztus 20-i városi ünnepségre készülni. A sütögetések, az összejövetelek egyre gyakoribbak lettek. Barátaink is csatlakoztak hozzánk. A kenyerek mellett húsok, kelt tészták, kalácsok, pogácsa sült és sül a mai napig rendszeresen a kemencében.

Egy év alatt közel háromszáz kiló lisztet használtunk el. Sütöttünk 8 féle töltött káposztát, csülköt pácolva, kecskét, tarját, fokhagymás tejben pácolt csirkét, rozmaringos krumplit, 6-8 féle pogácsát, kapros-túrós kalácsot, töltött fonott kalácsot, pizzát, kenyérlángost, burgonyás, fehér, félbarna, teljes kiőrlésű, magvas, rozsos, graham kenyeret.

Közben jókat beszélgettünk, terveztünk. Mi lenne, ha ... ha nem csak magunknak, hanem a város lakóinak is megmutatnánk, hogy milyen csodálatos dolog a kemence. Az elgondolást tett követte. A Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeummal együttműködve megszerveztük az első közös programunkat.

Sülnek a kenyerek

2013. augusztus 20-án 16 tepszi kenyérlángost sütöttünk. Annyira jól sikerült, hogy volt, aki egész tepsivel szeretett volna kérni. Nem győztük szeletelni a forró, frissen sült fokhagymás kenyérlángost. Ezt követték a további rendezvények. Kocsonyafőző verseny és pálinka mustra, ahol a város lakói versenyeztették saját főzésű kocsonyájukat, pálinkájukat. Kemencében sült kenyeret kóstolhattak fokhagymás tejföllel, farsangi barangolásunk során a Tájház játékos vetélkedő formájában vált ismertté, a résztvevők helyben sült fánkot, kenyeret kóstolhattak, és nyerhettek. A házi sütemények versenye minden várakozásunkat felülmúlta. Nagyon sok sütemény érkezett a nevezésre, a résztvevők a rendezvényen megkóstolhatták a süteményeket, értékes nyereményekkel távozhattak. A veterán motoros találkozó, a Népzene, néptánc rendezvények mind-mind színvonalas fellépőkkel örvendeztették meg a látogatókat. Ezt a sikeres rendezvénysorozatot 2015-ben is szeretnénk folytatni.

Házi sütemények versenye

Sül a lángos

Kenyérsütés kemencében:

Minden alkalommal, amikor próbálkozunk, azt mondjuk ez a kenyér lett a legjobb. Mert fejlődünk és tanulunk egymástól, magunktól. Ahogy egyre gyakrabban sütünk, úgy alakulnak ki a tapasztalatok, az ismeretek. Sokan megkerestek minket, mondjuk el, hogyan kell a kemencében kenyeret sütni. Nem tudok pontos választ adni. Úgy kell, ahogy a saját kemencédben kitapasztalod. Minden kemence más. A kenyér sütésénél nagyon sokat számít a kemence fűtöttsége, hőfoka. Az időjárás, a kedvünk, a kovászsunk, amit a kenyér tésztájába gyúrunk. Még mi is azt mondjuk, nem sütöttünk kétszer egyforma kenyeret. De első kudarc után nem adtuk fel. Sütöttünk mi is hetekig „vert” kenyeret. A szó rossz értelmében, mert megégett. Nem hosszasan sült, hanem gyorsan. Nem ismertük a praktikákat, a fortélyokat, hogy hogyan kell megállapítani azt, hogy nem túl forró-e még a kemence. De ezt is megtanultuk. Magunktól. Sajnos nem volt senki, aki megmutathatta volna nekünk. Többes számban írok, hisz mindig együtt dolgozunk, sütünk. Közben beszélgetünk, jókat nevetünk, és várjuk, minden alkalommal izgatottan, mit fogunk a kemencéből ki-venni.

Az első dolgunk, hogy a sütés előtt 1-2 nappal készítsünk egy adag kovászt a kenyérnek. Azért írok kovászt, mert a mai szóhasználatban szinte mindent kovásznak hívnak. Szeretnék most egy egyszerűbb változatot írni, amit mindenki meg tud sütni elsöre, és sikerélménye lesz. Általában 3-3 kenyeret sütünk. Egyenként 1 kg súlyúakat. Ez azért célszerű, mert könnyebben tárolható, hamarabb, biztonságban sül. Ritkábban sütünk nagyobb 3 kilós kenyeret is.

Kovász vagy elő tészta 3 db 1 kg-os kenyérhez:

60 dkg liszt

1 dkg élesztő

kb. 3 dl kéz meleg víz

A hozzávalókat alaposan összekeverjük, kidagasztjuk, majd meleg helyen legalább 24 órát letakarva kelesztjük, érleljük.

A kenyér további hozzávalói 3 db 1 kg-os kenyérhez:

az előzőekben leírt kovász

1,5 kg liszt

3 dkg élesztő

kb. 8-9 dl kézmeleg víz és 3 csapott evőkanál só

Ez az alaprecept. A kemencében bármilyen általunk kedvelt kenyér recept kipróbálható, megsüthető.

A kemence felfűtése az első feladatunk. A kemencét legalább 2-3 órát kell fűteni. Egyenletesen, hogy a hő mindenhol egyformán érje. Amikor a kemence felfűtése megkezdődik, elkezdhetjük a kenyér dagasztását.

Egy nagyobb edénybe, vagy dagasztóteknőbe készítjük az összes hozzávalót. A lisztet megszitáljuk. A kovászt és egyéb hozzávalókat is ekkor adjuk hozzá. A folyadékkal óvatosan bánjunk. Nem biztos, hogy minden liszt egyforma mennyiséget igényel. És dagasztunk... dagasztunk... hol állva, hol ülve, ki hogyan bírja. Ha a tészta szép fényes, hólyagokat vet, és elválik az edény falától, akkor egy konyharuhával letakarjuk. Kelesztjük. 20 perc után enyhén átgúrjuk. Újabb kelesztés következik. Ez az időjárástól függően lehet 30 perc, de akár 1 óra is. A megkelt tésztát deszkára borítjuk, és 3 egyforma darabra vágjuk. Óvatosan kilapogatjuk belőle a levegőt és szép kerek cipóvá formázzuk. Aljukat összecsiszpedjük.

A kelesztőkosarakba kendőt teszünk, amit alaposan beliszteztünk. A tésztákat aljukkal felfelé tesszük bele, mert ebből fogjuk kiborítani a bevető lapátra. Ismét hagyjuk kelni. Tapasztalatunk szerint, ha a tésztát sokáig hagyjuk kelni, akkor laposabb, terülösebb lesz a kenyér. Ha kevesebb ideig kel a kosárban (nyári időben bőven elég a fél óra) akkor szép magas repedt, hasadt kenyereink lesz. Amikor a kemence felfűtődött a paraszt kihúzzuk. Majd egy vizes seprővel kitakarítjuk a kemence alját. Legalább 5 percet szellőztetjük. A szellőztetés után érdemes kipróbálni megfelelő-e a kemence hőmérséklete. Nekünk a lisztpróba vált be. Egy maroknyi lisztet hintünk a kemence közepébe. Ha szépen lassan sül, nem ég meg akkor jó a hőmérséklet. Ha viszont azonnal megég, esetleg lángra kap, akkor bizony még szellőztetni kell.

A másik, amit kipróbáltunk, a kis bucika. Amikor a kenyeret a kelesztő kosárba tesszük, elcsípünk a tésztából egy öklömnyi darabot. Ezt a kis bucikát tesszük be a kemencébe. Várunk 5 percet, ha nem ég meg, szépen egyenletesen sül, akkor kihúzzuk a kemence szájához, és kezdődhet a kenyerek bevetése. A bevető lapátot alaposan belisztezzük, hogy a kenyeret könnyen be tudjuk csúsztatni a

kemencébe. Érdemes odakészíteni a lisztet, egy kis tálkában vizet, kést, amivel bevágjuk a kenyeret, hogy ne kelljen szaladgálni. A belisztezett lapátra óvatosan ráborítjuk a megkelt tésztát. Késsel tetszés szerint bevágjuk.

Ha minden kenyeret bevetettünk, akkor becsukjuk a kemence ajtaját, és várunk. Amíg sül a kenyérünk pihenünk, beszélgetünk., vagy begyúrjuk a kalácsot, pogácsát, amit a kenyér után fogunk sütni. A sütési idő változó, a kemence fűtöttségétől is függ. A kilós kenyerek 35-45 perc alatt sülnek meg. Sülés közben nézegessük azért a kemencét, nehogy megégiene a kenyerek. Színéről, kongó aljáról látható, jó-e a kenyérünk.

Szakajtóban kel a kenyértészta

A kenyértészta bevetése a kemencébe

Fotó: Lupaneszku Viktorné.

Andruskó Károly linómetszete

Edelény környéki egyesületek a 19. század végétől a 20. század közepéig

2007-ben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár kiadásában jelent meg a **Borsod megyei egyesületek adattára** című könyv, melyet **Szegőfi Anna** és **G. Jakó Mariann** állított össze a levéltárban található dokumentumokból. Jelen összeállításunkban az Edelény környéki települések egykori egyesületeinek az adatait és levéltári jelzeteit közöljük.

„Amikor a reformkorban a politika behatol a főúri kastélyokba, és megnyílnak a főúri szalonok a művelt, világlátott hölgyek vezetése alatt, hogy támogassák a Védegyleti mozgalmat, és amikor Széchenyi István angol mintára megnyitja a Kaszinót, a falvakban és városokban ott van a kocsmá; külön a felvégieknek, külön az iparosoknak és külön a betyároknak. Az 1849. évi bukás után ledermedő országban tovább él a társadalmi összefüggések eme két formája, és amikor a kiegyezést követően megjelenik a magyar társadalomban a polgár, ő is egyesülni akar, de a szalonokban nincs helye, a kocsmá számára nem megfelelő – egyébként oda sem fogadják be.

Európa más részeiben a polgári átalakulás hajnalán az elsők között megalkotják az egyesülési jogról az alaptörvényt, amelyet aztán korszakonként a hatalmi viszonyoknak megfelelően részleteiben módosítanak. Magyarországon nem születik meg az egyesületi törvény, hanem részleteiben, házaspótló rendelkezésekkel alakul ki a gyakorlat, amely magán hordozza a véletlenszerű és tudatos félreértelmezéseket.”

ABOD

Abodi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 5.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2016.

– jegyzőkönyv

– alapszabály

Abodi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 26. (engedélyezés: 1930. április 24.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791.

– jegyzőkönyv

– alapszabály

Módosítás I: 1936. március 19.

Megjegyzés: Egyesült a meszei és galvácsi egyesülettel.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791. – jegyzőkönyv

AGGTELEK

Aggtelek Környéki Vadásztársaság

Alakulás: 1928.

Alapító tagok: 9

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791. 42. köt. – bejegyzés

Aggteleki Polgári Lövész Egyesület

Alakulás: 1930.

Alapító tagok: 55

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791. 42. köt. – bejegyzés

BALAJT

Balajti Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 8.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1975. – jegyzőkönyv

Balajti Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 24. (engedélyezés: 1930. április 4.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791. – alapszabály

– jegyzőkönyv

BOLDVA

Boldvai Polgári Olvasókör

Alapszabály: 1905. július 23. (engedélyezés: 1905. szeptember 25.)

Célja: „a. társas szellemnek, közművelődési irányban való fejlesztése. b. saját alaptőkéjének gyarapítása céljából időnként zártkörű mulatságokat és felolvasásokat rendez, mely mulatságok hatalmas eszközül szolgálnak arra, hogy a tagokban a társas élet nemesebb szórakozásai iránt a fogékonyságot felébresszék, s a szellemi erők versenye által az egymás iránti becsülés és szeretet érzését nemkülönben az összetartozás és egyetértés eszméjét fejlesszék és megszilárdítsák.”

Tagok: A kör tagjai: a. rendes, b. pártoló

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 467. – alapszabály

Boldvai Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 25.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1947. – jegyzőkönyv

Boldvai Önkéntes Tűzoltóegyesület

Alapszabály: 1926. február 14. (engedélyezés: 1927. március 17.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2246. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Boldvai Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 11. (engedélyezés: 1930. április 26.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2781/12. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1935. november 10.

Boldvai Körjegyzőségi Polgári Lövész Egyesület

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2781/12. – jegyzőkönyv

Boldvai Mezőgazdák Köre

Alapszabály: 1937. január 17. (engedélyezés: 1938. január 22.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 829. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Szociális Missziótársulat Boldvai Asszonyszövetsége

Alakulás: 1944. március 19.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4310. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Boldvai Vadásztársaság

Alapszabály: 1946. augusztus 11. (engedélyezés: 1948. június 2.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4402. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tisztikar névsora
– tagnévsor

BORSOD (1950-től EDELÉNY része)

Borsodi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 15.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1974. – jegyzőkönyv

Borsodi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 21. (engedélyezés: 1930. április 8.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1936. március 23.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791. – jegyzőkönyv

BORSODSZIRÁK

Borsodsziráki Levente Egyesület

Alakulás: 1925. március 1.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1994. – jegyzőkönyv

Borsodsziráki Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 5. (engedélyezés: 1930. április 26.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/14. – jegyzőkönyv

Borsodsziráki Katolikus Agrárfjúsági Legényegylet (KALOT tagja)

Alapszabály: 1938. december 11. (engedélyezés: 1940. július 5.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 3998. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

DAMAK

Damak Községi Gazdakör

Alapszabály: 1920. január 16. (engedélyezés: 1920. szeptember 9.)

Célja: „Damak község gazdaközönységét tömörítve, az összetartozandóság érzetét felkelteni, a község gazdasági értékeit megvédeni és a mezőgazdálkodást a rendelkezésre álló eszközökkel fejleszteni. a szövetkezeti mozgalmakat figyelemmel kísérve, azokat a községben, – ha szükséges – meghonosítja e célból a megyei gazdasági egyesülettel és annak szövetkezeti központjával állandó összeköttetésbe lép és a megyei gazdasági egyesületbe belép tagul.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1637. – alapszabály

Damaki Levente Egyesület

Alakulás: 1925. július 3.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2021. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Damaki Önkéntes Tűzoltóegyesület

Alapszabály: 1927. március 6. (engedélyezés: 1928. október 7.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2493. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Damaki Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 4. (engedélyezés: 1930. április 23.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/18. – alapszabály
– jegyzőkönyv

DEBRÉTE

Debrétei Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 3.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1990. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Debrétei Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 11. (engedélyezés: 1930. március 26.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/19. – alapszabály
– jegyzőkönyv

EDELÉNY

(Lásd még: BORSOD, FINKE)

Edelényi Polgári Olvasókör

Alapszabály: 1893. január 19. (engedélyezés: 1893. február 18.)

Célja: „A közművelődés előmozdítása és hazafias társas élet fejlesztése, az egyetben politikai és vallási kérdés szőnyegre nem hozható.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 60. – alapszabály

Edelényi Iparosok Köre

Alapszabály: 1903. február (engedélyezés: 1903. augusztus 5.)

Célja: „A hasznos és művelt társalkodás előmozdítása szellemi és ipari ismeretek fejlesztése és a jó egyetértés ápolása, azért minden, ami ezen cél elérését akadályozza vagy lehetetlenné teszi, az egyetből ki van zárva.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 344. – alapszabály

Edelényi Kathólikus Olvasókör

Alapszabály engedélyezése: 1903. március 5.

Célja: „Az Edelényben s vidékén lakó kathólikusok szellemi, társadalmi, anyagi érdekeinek előmozdítása a vallás-erkölcsi szellem a közművelődés és az összetartás fejlesztése által a politikai mellőzésével. A kör mint tisztán társadalmi és erkölcsi intézmény csak társadalmi és erkölcsi eszközökkel törekszik emberbaráti célját elérni. Ez alapon hat a kathólikus vallás alapját képező szeretet ébresztésére, az erkölcs fejlesztésére és társas összejövetelek által pedig feladatául tűzi ki a földművelési és gazdasági ismeretek terjesztését elszegényedett kathólikus egyének felkarolását, emberbaráti célok előmozdítását, végre a körhöz fordulóknak tanáccsal is ügyeikben támogatással és közbenjárással szolgál.”

Tagok: „a. rendes, b. pártoló, c. alapítók, d. tiszteletbeliek.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 281. – alapszabály

Módosítás I: 1920. december 6. (engedélyezés: 1921. április 30.)

Célja: „A hasznos és művelt társalkodás előmozdítása szellemi és gazdasági ismeretek fejlesztése minden, ami ezen cél elérését akadályozza, vagy lehetetlenné teszi, az Olvasókörből ki van zárva.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1644. – alapszabály

Edelényi Kaszinó

Alapszabály: 1903. május 16. (engedélyezés: 1903. június 9.)

Célja: „Az egyesület célja a helybeli és vidéki társadalom művelt osztályának oly érintkezési központot nyújtani, mely a társas szórakozás mellett közművelődés és közhasznú hazafias célok és eszmecserék előmozdítására is szolgáljon”.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 328. – alapszabály

– jegyzőkönyv

– tagnévsor

Módosítás I: 1933. június 14. (engedélyezés: 1935. január 2.)

Célja: „A közművelődés előmozdítása, hazafias társas élet fejlesztése, a politika teljes kizárásával.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 328. – alapszabály

Edelényi Önkéntes Tűzoltó-Egyesület

Alapszabály: 1910. március 6. (engedélyezés: 1912. október 26.)

Célja: „a. A tagok rendszeres kioktatása a tűzoltásban elméletileg és gyakorlatban. b. A parancsnokság határozatából éjjeli őrség tartása.

c. A tűzvész és egyéb elemi csapások esetében segítyt nyújt, mely esetekben a megyei és községi szabályrendeletekben kötelezett kémenyseprők-, bérkocsisok iránt rendelkezik, az oltás, élet és vagyონmentést eszközli.”

Tagok: „Tiszteletbeli-, alapító-, pártoló és működő tagok.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1220. – alapszabály

Módosítás I: 1926. április 15. (engedélyezés: 1926. május 18.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2138. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Edelényvidéki Vadásztársulat

Alapszabály: 1912. január 7. (engedélyezés: 1912. április 13.)

Célja: „Az „Edelényvidéki” Vadásztársulat kizárólag fácán tenyész-tésére, ezek vadászatára s a fácánokat és tojásait pusztító dúvadak irtására – határozatlan időre – alakult.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1136. – alapszabály

Edelényi Iparosok Sport Egylete

Alapszabály: 1925. február 12. (engedélyezés: 1925. augusztus 3.)

Célja: „Az egyesület célja a football-sport gyakorlati művelése mellett az egyesület működési területén lakó ifjúság körében a testedzés minden ágának az ifjúság körében való terjesztése, fejlesztése és ezáltal az ifjúságnak kellemes szórakozást nyújtani, annak testedzését elősegíteni.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2029. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Edelényi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 15.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1995. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Edelényi Vadásztársaság

Alapszabály: 1930. február 5. (engedélyezés: 1930. április 16.)

Célja: „A társaság célja a vadtenyésztés előmozdítása mellett a vadászatnak okszerű, vadászias gyakorlása és fejlesztése.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2783. – alapszabály

Edelényi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 8. (engedélyezés: 1930. április 24.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/24. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1935. november 17. (engedélyezés: 1936. december 2.)

Feloszlott: 1940. február 9.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/24. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Nemzetközi Munkaközpont Edelényi Helyi Szervezete

Alapszabály: 1938. november 27. (engedélyezés: 1938. december 2.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 3765. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tisztikar névsora

Országos Egészségvédelmi Szövetség Edelényi Fiókszövetsége

Alakulás: 1941. december 5,

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4102. – jegyzőkönyv

Edelényi Katolikus Leánykör (KALÁSZ tagja)

Alakulás: 1942. október 11.

Feloszlott: 287.323/1946. IV/14. BM.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4252. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Nemzetközi Munkaközpont Edelényi Testező Egyesülete

Alapszabály: 1943. augusztus 22. (engedélyezés: 1943. szeptember 29.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 3765/d. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Szociális Misszótársulat Országos Szervezetének Edelényi Helyi Asszonyszövetsége

Alakulás: 1944. január 30.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4310/c. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Edelényi Ifjúsági Sport Egylet

Alapszabály: 1946. augusztus 25, (engedélyezés: 1947. október 20.)

Célja: „Sportlehetőség nyújtása, a sportbaráti szellem ápolása.”

Tagok: „Alapító, rendes, ifjúsági, pártoló és tiszteletbeli.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4310/c. – alapszabály
 – fegyelmi szabályzat
 – jegyzőkönyv
 – tagnévsor

Edelényi Kiskereskedők Egyesülete, mint a KISOSZ tagja

Alapszabály: 1949. február 27. (engedélyezés: 1949. szeptember 8.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4444. – alapszabály
 – jegyzőkönyv
 – tisztikar névsora

FINKE (1963-tól EDELÉNY része)

Finkei Levente Egyesület

Alakulás: 1925. március 1.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1996. – jegyzőkönyv

Finkei Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 5. (engedélyezés: 1930. április 23.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/29. – alapszabály
 – jegyzőkönyv

Módosítás I: 1935. november 10. (engedélyezés: 1936. december 11.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/29. – alapszabály
 – jegyzőkönyv

Finkei Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet (KALOT tagja)

Alapszabály: 1938. december 17. (engedélyezés: 1940. május 14.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. – alapszabály
 – jegyzőkönyv
 – tisztikar névsora

GALVÁCS

Galvácsi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 8.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2018. – jegyzőkönyv

Galvácsi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 26. (engedélyezés: 1930. április 4.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/30. – alapszabály
– jegyzőkönyv

HANGÁCS

Hangács-Nyomár-i Kathólikus Ifjúsági Egyesület

Székhelye: Hangács

Alapszabály: 1911. december 3. (engedélyezés: 1912. február 23.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1127. – alapszabály

Hangácsi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. június 30.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2023. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Hangácsi Önkéntes Tűzoltóegyesület

Alapszabály engedélyezése: 1927. szeptember 23.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2306. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Hangácsi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 4. (engedélyezés: 1930. március 4.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/32. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1935. november 10. (engedélyezés: 1936. december 11.)

Feloszlott: 1940. február 10.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/32. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Hangácsi Mezőgazdák és Földművesek Köre

Alapszabály: 1938. január 9. (engedélyezés: 1940. október 29.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4040. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Hangácsi Katolikus Agrárfjúsági Legényegylet (KALOT tagja)

Alapszabály. 1939. március 5. (engedélyezés: 1940. november 12.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4047. – alapszabály
– jegyzőkönyv

HEGYMEG

Hegymegi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 21.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1951. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Hegymegi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 3. (engedélyezés: 1930. április 5.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/33. – alapszabály
– jegyzőkönyv

IROTA

Irotai Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 18.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1943. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Irotai Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 26. (engedélyezés: 1930. április 8.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/37. – alapszabály
– jegyzőkönyv

LÁDBESENYŐ

Ládbeseneyői Levente Egyesület

Alakulás: 1925. március 30.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1982. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Ládbeseneyői Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 1. (engedélyezés: 1930. április 26.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/45. – alapszabály
– jegyzőkönyv

LAK

Laki Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 22.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1953. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Laki Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 3. (engedélyezés: 1930. április 25.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/46. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1936. február 12. (engedélyezés: 1936. december 11.)

Feloszlott: 1940. január 26.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/46. – alapszabály
– jegyzőkönyv

MARTONYI

Martonyi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 13. (engedélyezés: 1930. március 26.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/47.

MESZES

Meszesi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 3.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2017/48. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Meszesi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 12. (engedélyezés: 1930. április 4.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/48. – alapszabály
– jegyzőkönyv

NYOMÁR

Hangács-Nyomári Katolikus Ifjúsági Egyesület

1911. december 3.

Lásd! Hangács

Nyomári Levente Egyesület

Alakulás: 1925. július 2.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2020. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Nyomári Önkéntes Tűzoltóegyesület

Alapszabály: 1927. március 13. (engedélyezés: 1927. szeptember 30.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2104. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Nyomári Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március 4. (engedélyezés: 1930. április 23.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/56. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Nyomári Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet (KALOT tagja)

Alapszabály: 1941. július 20. (engedélyezés: 1942. december 12.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4221. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

RAKACA

Rakacai Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 4.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1986. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Rakacai Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 11. (engedélyezés: 1930. március 21.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/60. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1935. november 8.

Feloszlott: 1940. február 5.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/60. a. – alapszabály
– jegyzőkönyv

RAKACASZEND

Rakacaszendi Gazdakör

Alapszabály: 1912. december 8. (engedélyezés: 1913. január 11.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1237. – alapszabály

Rakacaszendi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 1.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1981. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Rakacaszendi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 12. (engedélyezés: 1930. március 21.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/61. – alapszabály
– jegyzőkönyv

SZAKÁCSI

Szakácsi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. január 18.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1956. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Szakácsi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. március. (engedélyezés: 1930. április 23.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/70. – alapszabály
– jegyzőkönyv

SZALONNA

„Falu” Országos Földmíves Szövetség Szalonnai Fiókszövetsége

Alakulás: 1929. április 21.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2622. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Szalonnai Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 13. (engedélyezés: 1930. március 22.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/71. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1935. november 14. (engedélyezés: 1936. december 11.)

Feloszlott: 1940. február 9.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/71. – alapszabály
– jegyzőkönyv

SZENDRŐ

Szendrői Társalgási és Olvasókör

Alapszabály: 1874. december 8.

Célja: „Társulás és közművelődés.”

Iratok: MOL. K. 150. 1875. III. 4. 15077. – alapszabály

Módosítás I: 1875. április 22. (engedélyezés: 1885. május 18.)

Iratok: MOL. K. 150. 1875. III. 4. 15077. – alapszabály

Szendrői Róm. Kath. Néptanítók Egylete

Alapszabály: 1876. május 4.

Iratok: MOL. K. 150. 1876. III. 4. 21875. – előadói ív

Szendrői Olvasó Nép kör

Alapszabály: 1900. május 27. (engedélyezés: 1900. július 13.)

Célja: „A Szendrőben lakó keresztény lakosok szellemi és társadalmi érdekeinek előmozdítása, az erkölcsös szellem a közművelődés és összetartás fejlesztése által, politika teljes mellőzésével.”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 199. – alapszabály

Szendrői Kathólikus Ifjúsági Egyesület

Alapszabály: 1911. december 26. (engedélyezés: 1912. február 26.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1128. – alapszabály

Szendrői Levente Egyesület

Alakulás: 1925. március 29.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1998. – alapszabály
– jegyzőkönyv

„Ébredő Magyarok Egyesülete” Helyi Szervezete

Alakulás: 1927. február 6.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2279. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Szendrő és Vidéke Kereskedők és Iparosok Társulata

Alapszabály: 1930. szeptember 21. (engedélyezés: 1932. augusztus 9.)

Célja: „a. A társulat kötelékébe tartozó kereskedők és iparosok gazdasági, társadalmi, erkölcsi és kulturális jólétének előmozdítása, megóvása.

b. A hatóságokat, különösen iparhatóságokat a kereskedelmi és ipar körében tartozó és ezek érdekét érintő működéseikben támogatni, ezeknek szükség és megkérdés esetén a helyi kereskedelmi és ipari viszonyok és kérdések tekintetében tanácsot és véleményt adni.”

Tagok: „A társulat tagjai rendes v. tiszteletbeli tagok lehetnek”

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 3228. – alapszabály

Szendrői Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 13. (engedélyezés: 1930. március 26.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/72. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Módosítás I: 1935. november 14. (engedélyezés: 1936. december 2.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/72. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Szendrői Mezőgazdák Köre

Alapszabály: 1936. december 20. (engedélyezés: 1939. március 1.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 3846. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Országos Egészségvédelmi Szövetség Szendrői Fiókszövetsége

Alakulás: 1941. november 23.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4102. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Szociális Missziótársulat Szendrői Asszonyszövetség

Alakulás: 1944. február 2.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4310/e. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tagnévsor

Szendrői Kiskereskedők Egyesülete

Székhelye: Szendrő

Működési területe: Szalonna, Rakacaszend, Galvács, Debréte, Abod, Szőlösardó, Martonyi, Királykút, Viszló, Meszes, Felsőtelekes, Szuhogy, Alsótelekes, Rakaca, Szendrő.

Alapszabály: 1949. február 6. (engedélyezés: 1949. október 17.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 4447. – alapszabály

SZENDRŐLÁD

Szendrőládi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 24.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1974. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Szendrőládi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 25. (engedélyezés: 1930. április 25.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/73. – alapszabály
– jegyzőkönyv

SZUHOGY

Szuhogyi Levente Egyesület

Alakulás: 1925. március 15.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1983. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Szuhogyi Gazdakör

Alapszabály: 1926. február 7. (engedélyezés: 1926. június 12.)

Feloszlott: 1941.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2158. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– jelenléti ív

Szuhogyi Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 20. (engedélyezés: 1930. április 4.)

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 2791/79. – alapszabály
– jegyzőkönyv
– tisztikar névsora

VISZLÓ

Viszlói Levente Egyesület

Alakulás: 1925. február 2.

Iratok: BAZmLt. IV. 829. 1985. – alapszabály
– jegyzőkönyv

Viszlói Polgári Lövész Egyesület

Alapszabály: 1930. február 11. (engedélyezés: 1930. március 26.)

JÓSVAFŐ
Ifjúsági Egylet 1922 Bo.

KOMJÁTI
Gazdakör 1922 Bo.

SZIN
Kaszinó Egyesület 1906 BK

SZŐLLŐSARDÓ (ma Szőlősardó)
Olvasókör 1922 Bo.

Gömör és Kishont vármegye

AGGTELEK
KIE 1948 UML

Borsod vármegye

BORSOD
Olvasókör 1842 Társalkodó 1842/72
Nőegylet 1868 OL
Református Énekkar 1922 Bo.

DAMAK
Gazdakör 1922 Bo.
Énekkar 1922 Bo.

EDELÉNY
Olvasóegylet 1869 1874 OL 1945 UML
Polgári Társaskör 1893 BPK, OL 1948 UML
Kaszinó 1903 BK 1945 UML
Iparosok Köre 1903 BK 1922 Bo. 1948 UML
Katolikus Ifjúsági Könyvtár 1914 KE
Római Katolikus Olvasókör 1914 KE 1922 Bo.
KALÁSZ 1945, 1946 UML

HANGÁCS-NYOMÁR		
Katolikus Ifjúsági Egyesület	1912 BK	
NYOMÁR		
Katolikus Ifjúsági Egyesület	1914 BK	
RAKACA		
KALOT	1946 UML	
SZENDRŐ		
Társalgási- és Olvasókör	1875 OL	
Római Katolikus Néptanítók Egylete	1876 OL	
Olvasó Népkör	1900 BK	
Katolikus Ifjúsági Egyesület	1912 BK	
Katolikus Ifjúsági Könyvtár	1914 KE	
Népkönyvtár	1914 KE	
Olvasókör	1922 Bo.	
Olvasó és Társalgó Kör	1945,	1947 UML
SZUHOGY		
Ifjúsági Könyvtár	-	
Népkönyvtár	1914 KE	
VISZLÓ		
Polgári Kör	1988 OL	
ZILIZ		
Dalkör	1922 Bo.	

Rövidítések feloldása

BK	Belügyi Közlöny
Bo.	dr. Bodor Antal 1923-ban szerkesztett címtára
KE	Katolikus intézmények és egyesületek címtára Bp., 1902; 1916
OL	Országos Levéltár
UML	Új Magyar Levéltár

Összeállította: Hadobás Pál

Szárnyas huszárok Szádvár alatt

Az egykori szádvári uradalom központját jelentő erősség kevés ostromának emlékét őrizték meg a napjainkig fennmaradt megsárgult okmányok. A legismertebb viadal ugyebár 1567 januárjában zajlott le falainál, erről már sok mindent tudunk. Miközben azonban már ki tudja hányadszor olvastam át Détszy Mihály építész és művészettörténész sorait az eredetileg 1969-ben, a miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyvében „Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár” címmel megjelent tanulmányában, egy szövegrészen akadt meg a szemem:

„1683 őszén a Bécs városát ostromló törököt sikeresen legyőző és hazafelé vonuló Sobieski János lengyel király 120 000 fős seregével Szádvár közelében, a Szögliget melletti Nagy-réten nyolc napra letáborozott, majd hamarosan tüzérségi csetepatéba keveredett Szádvár kuruc őrségével, kölcsönös ágyútűzzel ingerelve egymást a lengyelek elvonulásáig.”

Szárnyas huszárok, illusztráció: cvg.co.uk

Détszy a lengyelek táborozásával kapcsolatban Bél Mátyás természettudós „Torna vármegye leírása” című művére hivatkozik, amely az 1730-as évek elején keletkezett. Lássuk, hogy ebben mit írnak?

„S a várnak az eleste annál is méltóbb az emlékezetre, mert III. Jánost, Lengyelország királyát tüzelte fel a megostromlására. Ő hadseregének egy rendkívül erős részével visszatérőben volt az esztergomi ütközetből, amelyet Bécsnek az ostrom alól való felszabadítását követően győzelmesen vívott meg a keresztények hadserege. Hogy tehát mintegy mellékesen valamely nevezetes gonosztettet megelőzzön, mielőtt visszatért Lengyelországba, itt időzvéen Szögliget mellett, a nyílt mezőn, amelynek Nagyrét a neve, ütött tábornokot, s a várat meg-megisméltető rohamokkal tette próbára, sőt ostromhoz való sáncokat is emelt. Ezt látván Thököly katonái kirohantak a várból és a lengyelek őrszemeit, valamint a katonai munkásokat levágták, sőt az ágyúkkal is vitézül hadakoztak. Nyolc nap telt már el, midőn a király, akit részint a télbe hajló őszi idő is kényszerített, részint a Thökölypártiaknak, akik a hegyek szorosait és az utakat köröskörül megszállva tartották, a gyakori és az övéinek nem csekély veszteséggel járó támadásai is nyugtalanították, elrendelte, hogy adjanak jelt a poggyászok felmálházására és hirdessék ki az elvonulást. A Thökölypártiak nem merészeltek a nyílt mezőn kiállni a királlyal. Ennél fogva hol szemből, hol hátulról, nem ritkán pedig oldalról kaptak bele alaposan a vonuló seregbe, amikor a király elhagyta a nyílt és sík helyeket. Azok, akik látták ama veszedelmet, azt mondják, hogy az alattomban bekövetkezett rajtaiütések következtében annyian veszték el a lengyelek hadseregéből, amennyit egy valódi ütközet sem kívánt volna.”

Hát ez bizony hosszú és alapos leírás a lengyelek viselt dolgairól Szádvár alatt Bél Mátyás tollából. Mivel azonban a nagy polihistor 1684-ben született a távolabbi Zólyom vármegyében, eme harci cselekmény idején, mint pályáskorú csecsemő nem tartózkodhatott a helyszínen. De később már személyesen felkereste a várrmot, hiszen erre számos részlet utal leírásában. Míg a helyi nevezetességeket saját szemével látta, addig a régebbi eseményekről a környék lakosságát faggatta ki. Tehát az ő elbeszéléseit használta fel a Torna vármegyét bemutató könyvében. De az ilyen szóbeli hagyománynak nem mindig lehet hinni. Az alábbi sorokban megpróbálom kideríteni, vajon mi történhetett 1683 késő őszén? De előbb lássuk az eseményeket a kiindulópontjuktól legombolyítva.

Bécs városa a XVII. században

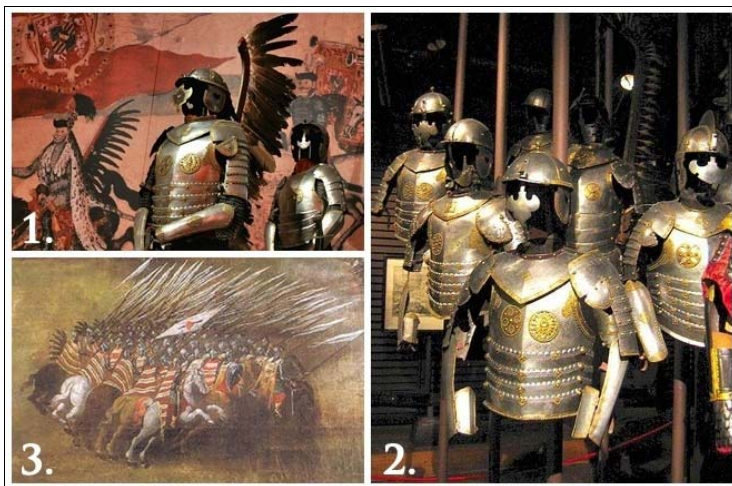
Hogyan is jutott el Sobieski János lengyel király serege a Ménespatak völgyébe?

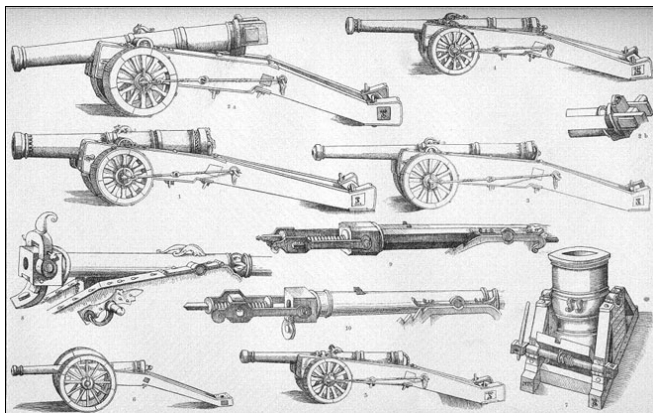
Sobieski János lengyel király

Ennek megokolásához lapozzuk fel a történelemkönyveket. A Habsburg-birodalom keleti végeit jelentő Magyar királyság területén az 1670-es Wesselényi-féle összeesküvés véres leverése után Thököly Imre vezetésével szabadságharc bontakozott ki. A felkelők a császári önkényuralom ellenében szövetségesül kínálkoztak az oszmánoknak. 1682-re a felvidéki vármegyék legnagyobb részét a kurucok uralták. Ekkor látott esélyt a döntő támadásra Kara Musztafa török nagyvezér, hogy meghódítsa Bécs városát. A szorongatott helyzetben lévő Habsburg I. Lipót német-római császár és magyar király, szerződést kötött Sobieski János lengyel királlyal, hogy országaikat kölcsönösen megvédelmezzik, ha török támadás éri bármelyiküket. Az egyezmény értelmében a lengyel uralkodó vállalta, hogy 40 ezer katonát küld szövetségese megsegítésére vész esetén. Ez rövidesen be is következett, hiszen Kara Musztafa nagyvezér irdatlan sereggel vette ostrom alá Bécset. Az oszmánok óriási erőfeszítésekkel, fokozatosan örölték fel a védősereg erejét, készülődve a végső gyalogsági rohamra. Az éhhalállal küzdő bécsiek már csak egy külső felmentő seregben reménykedhettek.

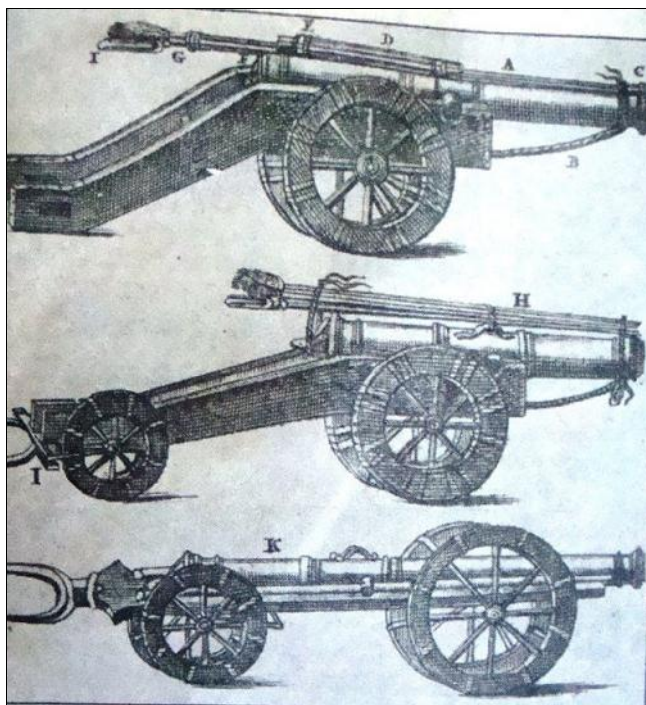
A történet szempontjából különösen fontos a lengyel sereg létszámának és szerkezeti felépítésének megismerése.

1. Szárnyas huszárpáncél, 2. Jellemző lengyel huszárpáncélok, 3. Korabeli rajz a lengyel huszárokról

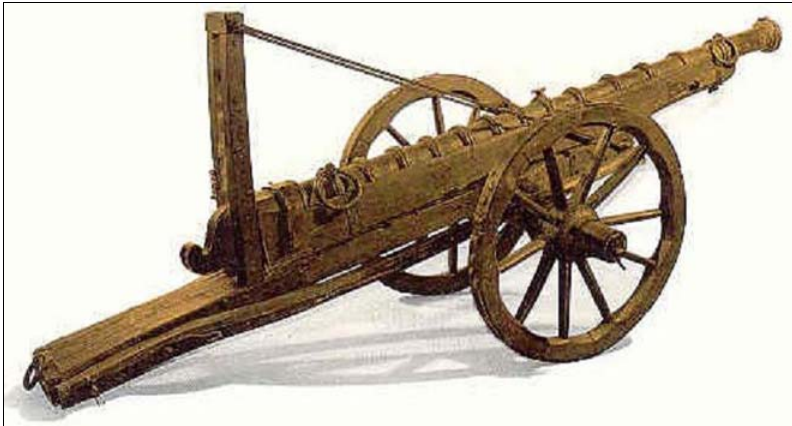

Különböző kaliberű lövegek

Nehéz és könnyű lövegek

Az internetes Wikipédia szerint a lengyel hadak 16 300 gyalogost és 20 550 lovast, vagyis 36 850 főnyi fegyverest tettek ki. Különösen lényeges, hogy 28 ágyút is felsorakoztattak. De, hogy pontosabban milyen ágyúk is lehettek? Mivel a lengyelek nagy távolságról vonultak fel szövetségesük megsegítésére, egy nyílt csatában akarván döntő csapást mérni a pogányra, valószínűsíteni lehet, hogy inkább tábori, vagyis könnyű lövegeket sorakoztattak fel. Tehát nem ostromra készültek, ahol nagyobb kaliberű, de éppen ezért súlyos és nehezen vontatható ágyúkra lett volna szükségük.

Könnyű mezei ágyú

Bécs városától nyugatra, a Kahlenberg-hegy tetejéről zúdult le 1683. szeptember 12-én kora reggel a felmentésre egybegyűlt keresztény seregek egyesített rohama a török csapatokra. A véres közelharcban napnyugtára győztek a nyugati csapatok. A csatamezőt 10 ezer török holttest borította, míg a lengyel-osztrák hadak a korabeli források szerint 4500 katonát vesztek. Az oszmán hadak teljesen demoralizálva, fejvesztetten menekültek keleti irányban.

A fényes győzelem után azonban a szövetségesek között viszály támadt. Mert egyrészt Lipót császár megsértette János királyt, amikor a személyes találkozásukon nem szállt le lováról a hozzá gyalogosan közelítő lengyel uralkodó üdvözlésére. Ugyanakkor Sobieski János titkos tárgyalásokat folytatott magyar főnemesekkel, hogy fiát juttassa a magyar trónra. Ezért orrolt meg rá Lipót császár, így nem

engedélyezte a lengyel seregnek, hogy a felvidéki vármegyékben állítson fel téli tábornak, hogy majd jövő esztendőben ismét részt vegyen a további török ellenes harcokban.

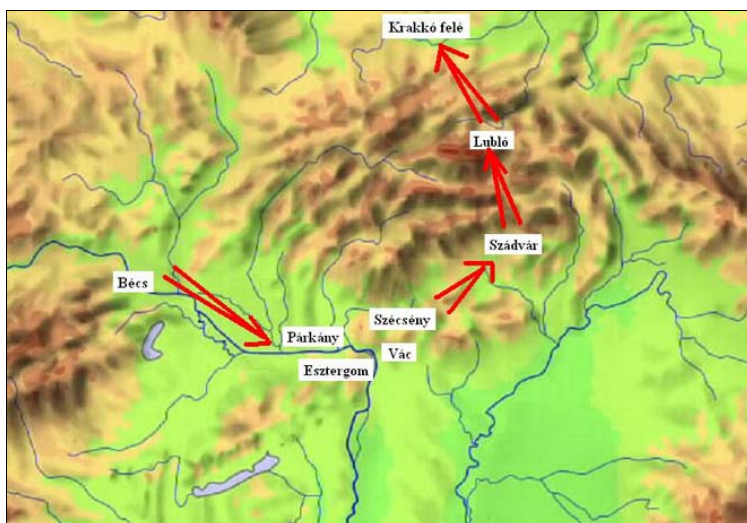
Sobieski csatára vezényli a szárnyas huszárokat

Lengyel "szárnyas" huszárok rohama

Így hát a lengyelek megkezdték hazavonulásukat, de nem azon az útvonalon, ahol érkeztek, hanem nagy ívben, keleti irányban. Útközben a lengyelek dúltak-fosztogattak, ellenségnek tekintvén a keresztény pónépet. Így perzselték fel többek között Csilizradvány jobbágyfalut is. A Csallóközben, majd a Duna bal partján nyomultak

előre, mígnem 1683. október 7-én a hadászatiilag fontos Esztergom török várának túlparti palánkerődítéséhez, Párkányhoz érkeztek. Itt azonban az óvatlanul elővágtató Sobieski lovasságával túlnyomó fölényben álló török seregbe ütközött, akiknek gyilkos csapdájából csak súlyos veszteségek árán tudott kimenekülni. A korabeli források szerint maga a lengyel király is életveszélybe került. Másnap azonban az egyesített keresztény csapatok kiköszörülték a csorbát, Párkány török végvárat elfoglalták, annak helyőrségét lekaszabolták. Magának az esztergomi várnak a megostromlásában azonban a lengyelek nem vettek részt, hanem továbbvonultak keleti irányban.

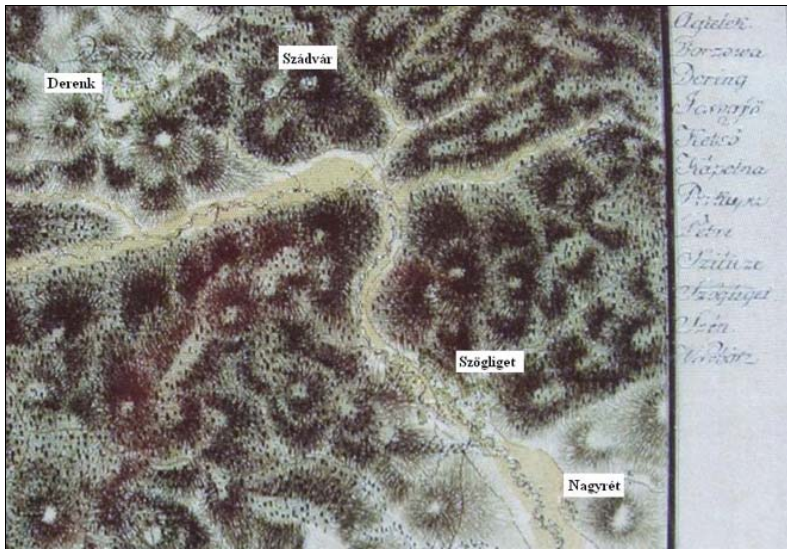
Sobieski lengyel király vonulása 1683 őszén

A lassan masírozó lengyelek derékhadából minden irányban portyázó lovas egységek rajzottak ki, akiknek feladatát az ellenség felдерítésén kívül az élelmiszer beszerzése jelentette. Ezen a korabeli viszonyokban az erőszakos rekvirálást, zsákmányolást értették. Tudjuk, hogy lengyel lovasok jelentek meg Vác és Nógrád török végvárai alatt. Amelyeket bár nem tudtak elfoglalni, de a rettegő polgári lakosságtól hadisarcot tudtak kicsikarni.

1683. november 9-én Nógrád vármegye nemesi küldöttsége az Ipoly folyó völgyében vonuló Sobieski János király elé járult és kér-

te, hogy foglalják el a közeli Szécsényt a töröktől. A bőségesnek mondott zsákmány reményében a lengyelek november 9-10-e között lezajlott ostromban bevették a várost és annak várát. Szerencsére a korabeli forrás részletesen mesélt a viadalról. Ami szerint a lengyelek ágyúi nem tettek komolyabb károkat a főként téglából épített városfalban. Ez is arra utal, hogy a lengyelek kisebb tűzerejű lövegeket hoztak magukkal. A sikertelenség láttán a lengyel király szabad rablást engedélyezett a gyalogsági rohamra jelentkező kozákoknak. Azok fékevesztett dühvel rohantak a falaknak, sikerrel elfoglalva a várost. A maradék török beszorult a kicsiny várba, amit másnap szabad elvonulás fejében feladtak.

A Bódva folyó völgyében „lengyeljárás” néven emlegették az idegen sereg megjelenését. Ezzel is utalva rá, hogy a tatárokhöz hasonlóan felprédálták a jobbágyfalvakat, annak népét kegyetlenül sanyargatva. Szín település felégetéséről megemlékeznek az egykorú források. A Jolsva völgyét egészen Szilicéig dúlták-rabolták a lengyelek, hiszen a török szövetséges Thököly Imre uralma alatti tartomány számukra ellenséges földnek számított.

Szögliget és vidéke az I. katonai felmérésen

Ezzel elérkeztem a cikk leglényegesebb részéhez, vagyis amikor a hazafelé tartó lengyelek megközelítették Szádvárt. Ekkor már egy hónapok óta menetelő, több véres csatában megritkuló haddal kell számolni, amit a nehezen járható utak és a novemberi fagyok gyötörték. Ezért érthetőnek tűnik egy hosszabb, nyolcnapnyi pihenő, amire a Szögliget község határát jelentő Nagy-rétet jelölte ki a lengyel király. Erről a Nagy-rétről az 1864-ben Pesthy Frigyes által megjelentetett Helynévtárban a következőket írják:

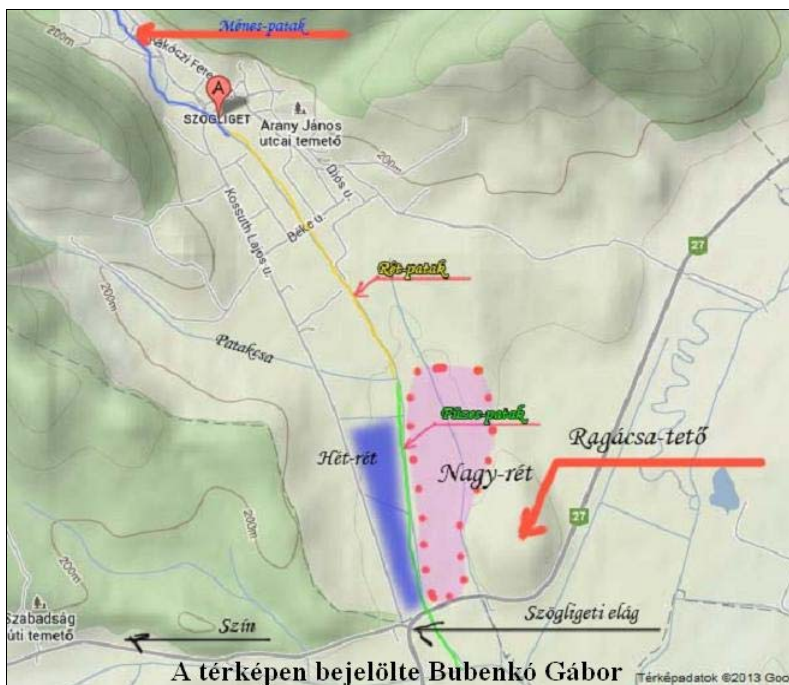
„Nagy rétt, kaszáló rétt a faluból kifolyó patak a közepén foly végig, részint édes, részint savanyú takarmánt terem”

Szögliget a XVIII. században

Ennél is pontosabb információt adott azonban Bubenkó Gábor 92 éves édesanyja, akinek innen is köszönöm szépen, jó egészséget kívánva neki. Ahogy ugyanis letérünk a hármás elágazásnál Szögliget, vagyis észak felé, akkor a jobb kéz felől esik a Hét-rét, míg a patak túloldalán terül el a Nagy-rét, egészen egy alacsony dombig, amit Ragácsa-tetőnek hívnak. Ilyenkor persze azonnal eszünkbe ötlük,

hogy egy tábornok vezér ugyan hová is húzta fel a sátrát, ha nem egy ilyen magaslatra?

A Nagy-rét helyrajza

Innen azonban Szádvár erődítménye még több kilométernyi távolságban, a Ménestető összeszűkülő völgyének északi oldalán emelkedő 463 méter magas sziklacsúcson található. A várat legeredményesebben annak északi oldaláról, a „Várkertnek” nevezett tisztásról lehetett ágyúzni, úgy, mint 1567-ben Schwendi generális tette. Neki azonban nagy kaliberű ostromágyúik voltak, míg a lengyelek valószínűleg csak könnyű, tábori tüzérséggel rendelkeztek. Azoknak ereje nem volt elégséges a vastag kőfalak és bástyák lerombolására. Bél Mátyás XVIII. századi tudósításán kívül más forrásból nem ismert a számomra az egykori harci cselekmények leírása, így még sok itt a rejtély. De személyes véleményem szerint a megfáradt, véres veszteségeket szenvedett lengyel sereg már nem lett

volna alkalmas újabb várostromra, ezt Sobieski János király sem szorgalmazhatta nagyon. Talán olyasféle lovasportyákkal deríthették fel a lengyelek Szádvárt, mint a váci és a nógrádi várakat. De a magas hegytetőn örökődő kuruc katonaság tüzes ágyúgolyókkal vette el a kedvüket a közelebbi ismerkedéstől.

Kilátás Szádvárról dél felé

A lengyel hadak nyolc nap leteltével táborot bontottak és tovább vonultak észak felé. Azt biztosan tudjuk, hogy a karácsonyi ünnepeket már az akkor lengyel zálogbirtokot képező Lubló várában töltötte Sobieski, akinek demoralizálódott katonái kifosztották a környékbeli településeket. Tehát arrafelé is folytatták a „lengyeljárást”.

Hogyan lehetne továbblépni ennek az ódon történet részleteinek megismerésében? Fel kellene deríteni, és régészeti úton megkutatni például a lengyel sereg táborhelyét. Erre a légi régészet adhat támpontokat, korabeli sáncok és árkok nyomait keresve a levegőből. De a több tízezernyi fegyveres nyolcnapos táborozása után elhagyott tárgyakat is módszeresen lehetne felkutatni fémkereső segítségével. Ugyanakkor Szádvár tágabb környezetében, főleg a Várhegy északi oldalán is vizsgálat alá kellene venni a terepet, hogy az esetleges harci cselekmények nyomaira bukkanjunk. Hiszen a fegyveresek összecsapásai után lövedékek fűrődhattak a földbe, fegyverek eshettek ki a

halottak kezéből, amiket napjainkra elfedett a talaj. Mind-mind arra várnak, hogy értő kezű szakember megtalálja és kifaggassa titkaikat.

Sok még a talány, töméntelen a kutatnivaló Szádvár múltjában. Pont ezért érdekes számomra.

Felhasznált irodalom:

Bél Mátyás: *Torna vármegye leírása* (1731)

Pesthy Frigyes: *Helynévtár* (1864)

Détshy Mihály: *Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár* (1969)

Csorba Csaba: *Esztergom hadi krónikája* (1978)

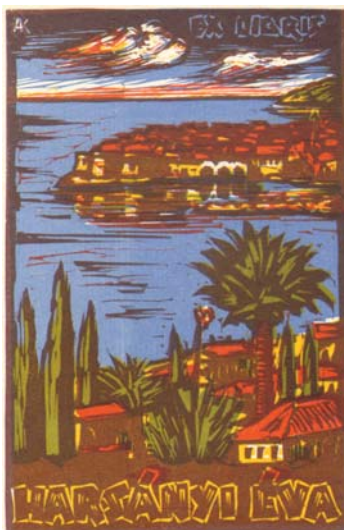
Liptai Ervin: *Magyarország hadtörténete* (1984)

Pálmány Béla: *Magyar és török végvárak Nógrád vármegyében* (1985)

Internet – Wikipédia

(Forrás: Szádvárért Baráti Kör honlapja: www.szadvar.hu. Az írás 2013. szeptember 18-án jelent meg.)

A szerző a Szádvárért Baráti Kör tagja. Köszönjük hozzájárulását írásának megjelentetéséhez.

Andruskó Károly linómetszete

ÉVFORDULÓK

60 éve fedezték fel az égerszögi Szabadság-barlangot

Részlet a barlangból

1954. december 11-én a napi sajtóban néhány sor tájékoztatta az olvasókat, hogy új cseppkőbarlangot fedezett fel **Égerszög** község határában az Élelmiszeripari Minisztérium barlangkutató csoportja. A barlangrendszeret **Égerszögi Szabadság Cseppkőbarlang**nak nevezték el.

Az Aggteleki-karszt harmadik leghosszabb, 2717 m-es barlangjának feltárását hosszú és keserves munka előzte meg. Az Égerszög közelében fekvő, 453 m magas Pitics-hegy csúcsától 500-800 m-re

nagyméretű dolina fekszik, az ún. Dász-töbör, amelynek alján a víz 10-15 m átmérőjű, tölcsérszerű víznyelőben tűnt el. Már Jakucs László megpróbált a nyilvánvalóan létező barlangba behatolni, de 1952-ben, pénzügyi fedezet hiányában s az állandóan omló sziklatömbök árnyékában, munkájuk nem vezetett eredményre. 1954 nyarán az Élelmiszeripari Minisztérium Kinizsi Sportkörének Barlangkutató Csoportja szervezett expedíciót a Pitics-hegy lábához. Előbb a Keserű-tó lábában vertek tábort, s az ottani víznyelő kibontásával kísérleteztek, amely a Teresztenyei-barlangrendszer máig is legbiztatóbb munkahelye. A kutatók már 40 m mélységben jártak, amikor egy váratlan kőomlás megakasztotta a munkát. Rövid ideig két másik víznyelő bontását kezdték meg, majd erőiket a 4. sz. munkahelyre, a Dász-töbörre összpontosították.

A felfedezés – **Balázs Dénes** romantikus története alapján (A csepegő kövek ígézetében. Szerzői Kiadás. Érd, 1994. A szerk.) – nem volt könnyű feladat. A Dász-töbör alján 1954 novemberének első napjaiban, közel másfél hónapos küzdelem után, megcsillant a kutatók előtt a remény: keskeny, kanyargós vízjáratra bukkantak, amelyben már több tíz métert tudtak előrehatolni. Négykézláb csúszva végül is elérték a járat végpontját. Itt több hatalmas, hegyén-hátán összetorlódott sziklatömb zárta el a továbbjutás útját. Egymástól 4-5 m-nyi távolságra helyezkedtek el. Az elmúlt napok tanúsága szerint szükség volt erre a biztonsági térközre: legutóbb egy lezuhanó kő súlyosan megsebesítette Csupor Istvánt, Balázs Lajost pedig úgy a falhoz lapította, hogy csak a szerencsének köszönhette életben maradását. A megsérült kutatók helyére egy hét múlva új erők érkeztek Budapestről, Balázs Dénes és Stefanik György. Az ő segítségükkel 1954. november 14-én, vasárnap, sikerült az utolsó sziklatorlaszt is szétbontani, s a sokat szenvedett kutatók előtt végleg feltárult az Aggteleki-karszt eddig ismeretlen új barlangrendszere.

A felfedezéssel nem zárult le a kutatás, mert a 130 m hosszú bejárat Felfedező-járat gyakran beomlott, s a kutatókat hosszabb-rövidebb ideig a barlangba zárta. Ezért 1955 tavaszán az Állami Geofizikai Intézet munkatársai elektromágneses mérésekkel meghatározták a barlang első termének felszíni vetületét, majd még az évben elkészítették az új bejáratot. Ugyanekkor a barlangkutató csoport a barlangjárat fölött kis menedékházat épített, amely olyannyira sikerült,

hogy a festői környezetben üdülőházat is létesített az Egri Dohánygyár (Az 1970-es években az Ormosi Bányaüzem tulajdonába került, 1990-től magánkézben van. *A szerk.*). 1961-ben megkezdődött a barlang idegenforgalmi kiépítése, de a viszonylag szűk barlangméretek és a szép képződmények védelme érdekében a hétköznapi látogatók előtt nem nyílt meg.

A barlang első szakasza az ún. Megvalósult álmok-ág, amely a víznyelős bejáratától a Kuszodáig tart, kb. 1100 m hosszúságban. A Kuszoda közelében az addigi mészkövet sötét színű dolomit váltja fel. Mindössze 64 m hosszú ez a szakasz, amelynek átlagos magassága 52 cm, de kb. tízméteres szakaszon alig 30 cm. A következő szakasz a Cső-folyosó, amelynek a Kuszoda felőli végén még dolomit uralkodik, de ahogyan a mészkő mennyisége növekszik, a szűk és alacsony folyosó úgy bővül kényelmesebb, cső formájú járatá. A Cső-folyosó a belső végén erősen gyűrt agyagpalába megy át, így itt a barlang nagyon omladékos, a helyenként függőlegesen álló, palás szerkezetű kőzet szinte kézzel fejthető. Ebben alakult ki az Óriás-terem, a barlang legnagyobb, 32 m hosszú és 12-12 m széles és magas terme. Alját nagy mennyiségű kőzethalmaz, agyag és törmelék-lejtő borítja. A patak 5-6 m-rel az omladéktömeg alatt, szűk járatban folyik. A barlang legbelső és geomorfológiai szempontból legérdekesebb része a Pokol. Az addigi egységes üregrendszer az Óriás-terem után több, egymással álfenékkel elválasztott szintre bomlik. Általában két vagy három emelet jelentkezik. A középső és az alsó szint több helyen összekapcsolódik, néhol kisebb termeket alkot, mint a Kötélhágsós-terem. A barlang ezen, fiatal, aktív szakaszaiban cseppkőképződményeket nem találni.

A környék földtani viszonyait kitűnően feltáró Szabadság-barlangot a Kuszoda és az Óriás-terem között éles törés keresztezi, amelynek mentén a barlangba időszakos vízszállító járat, a vertikális hasadék jellegű Gyöngy-folyosón követhető.

A Szabadság-barlang – vagy tágabb értelemben a Kecsekút-forrás barlangrendszere – az Aggteleki-karszt jellegzetes szerkezeti vonalán, az ún. jósvafői antiklinális déli szárnyán halad át. Legidősebb kampili lemezes mészkövet, agyagpalát az Óriás-terem metsz, majd a bejárat felé fiatalabb korú kőzetek, anizuszi sötét színű dolomit, utána anizuszi és ladini világos színű mészkő következik.

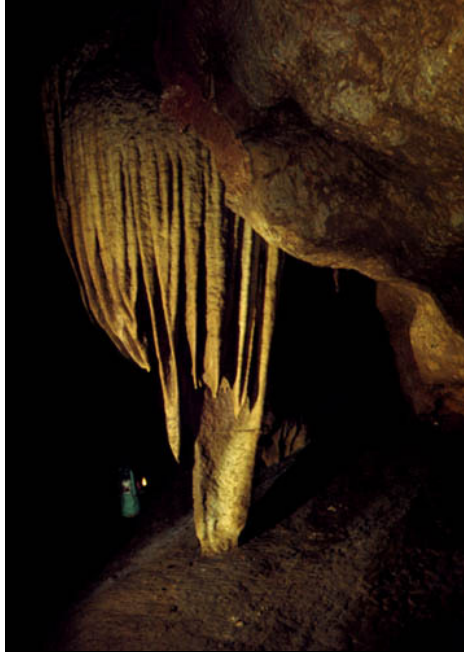
A barlangot kialakító vízfolyások a Kecskékút-forrás vízrendszeréhez tartoznak, ezt számos vízfestés és sózás kimutatta. A Dásztöbör víznyelőjétől a forrás légvonalban 1550 m-re van, s a barlang végpontja kb. 920 m-re közelíti meg. A Szabadság-barlang ismert járataiban – a Pokol kivételével – állandó vízfolyás nincs. A víznyelőtől az Óriás-teremig csak hóolvadáskor és nagy zivatarok esetén folyik víz.

Miután a barlangnak szabad bejárata sohasem volt, így régészeti, őslénytani leleteket csak csekély mértékben tartalmaz. A víz által besodort tárgyak közül a barlang feltárása és első bejárása alkalmával a kibontott víznyelő 12. méterében egy XIV-XV. századból származó sarkantyút és mamutfogakat találtak. A bejáratától 900 m-re pedig jégkori ló besodort foga került elő.

A Szabadság-barlang levegőjének évi középhőmérséklete 9,8 °C, ami csak néhány tized fokot ingadozik, páratartalma – mint minden patakos vagy időszakosan vízjárta barlangban – 99-100%-os. E barlangot használta fel kísérletéhez Balázs Dénes, amikor a barlangi légáramlás törvényszerűségeit tanulmányozta.

A barlang állatvilágának kutatását Loksa Imre végezte, aki 22 szárazföldi állatfajt tudott elkülöníteni. Ezek közül nyolc barlanglakó, a *Mesoniscus graniger*, *Plusiocampa spelaea*, *Folsomia antricola*, *Pseudosinella aggtelekiensis*, *Oncopodura égérszögiensis*, *Arrhopalites bifidus*, *Atheta spelaea* és a *Koenenia vágvölgyii*; tizenkét faj barlangkedvelő és két faj barlangi vendég. Legnagyobb tömegben a *Mesoniscus graniger* és a *Pseudosinella aggtelekiensis* fajok fordulnak elő, amelyek a barlang teljes hosszában megtalálhatók. A barlang sajátos bennszülött (endemikus) fajai a *Folsomia antricola*, a *Megalothorax minimus* (ugróvillások) és a szálfarkúak rendjéhez tartozó *Koenenia vágvölgyii*. Ez utóbbi faj, amely a gyűjtő Vágvölgyi József nevét viseli, a szálfarkúak rendjének egyetlen magyarországi képviselője. Ezek különben csak hazánk területéről délre és nyugatra élnek.

A Szabadság-barlangot, amelyet Balázs Dénes 1961-ben kitűnő kismonográfiában ismertetett először, a Ferencvárosi TC barlangkutatói évről évre vallatóra fogják, s már több kisebb új szakaszt sikerült feltárniuk.

Szomorú fűz

(Forrás: orsi1.blog.xfree.hu)

Itt emlékezünk meg a Szabadság-barlangot kutató csapat vezetőjéről, **dr. Balázs Dénesről**, akinek 2014-ben ünnepeltük születése 90., halála 20. évfordulóját.

Dr. Balázs Dénes karsztkutató, földrajztudós, világutazó, számos földrajzi ismeretterjesztő mű szerzője, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum alapítója.

Székely (kászonimpéri) származású apa és rimaszombati származású anyja gyermekeként született Debrecenben 1924. szeptember 17-én. 1926-ban a család Mezőhegyesre költözött, ahol édesapja a ménesbirtok raktárkezelője lett. Iskoláit Tótkomlóson, Makón, a Návay Lajos Felsőkeres-

kedelmi Iskolában (ma Erdei Ferenc Kereskedelmi és Közgazdasági Szakközépiskola), majd Debrecenben végezte. 1940-ben édesapja betegsége miatt (aki a következő évben meghalt) a család visszaköltözött Debrecenbe. 1942-1943-ban két nagy kerékpártúrát tett az akkori Magyarországon, melyek során 5200 kilométert tett meg, eljutott többek között a Székelyföldre is, meglátogatva az apai rokonságot.

1943-ban a Debreceni Dohánygyárban kezdett dolgozni, majd 1944-ben levontként behívták katonának. A frontszolgálatot sikerült elkerülnie, de hamarosan szovjet hadifogságba esett, és három évig végzett kényszermunkát a szumgaiti lágerben.

Hazatérve a Kőbányai Dohánygyárban dolgozott, ezért édesanyjával együtt Érdligetre költözött. Budapesten bekapcsolódott a *Kinizsi Sportkör* természetjáró mozgalomba, megismerkedett Jakucs László barlangkutatóval, majd 1954-ben húszfőnyi csapatával feltárta az Aggteleki-karsztvidéken, Égerszög közelében levő *Szabadságbarlangot*. 1957-ben a *Vecsembükki-fennsík*on kutatott, majd a következő évben a tornagörgői *Mészégető-zombolyt* tárta fel nyolcfős kutatócsoportjával. 1956 januárjában megindította a háború utáni első speleológiai folyóiratot *Karszt- és Barlangkutatói Tájékoztató* néven. A később *Karszt és Barlang* címmel megjelenő folyóiratot haláláig ő szerkesztette. 1985-ben indította el a *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok* című szakfolyóiratot, melynek 12 száma jelent meg 1993-ig.

1958 telén indult első egyszemélyes kutatóútjára Kínába, ahol elősorban a dél-kínai karsztvidéket tanulmányozta Guangxi, Yunnan és Guizhou tartományokban. 1959-1962 között esti tagozaton elvégezte az ELTE földrajz szakát. Anyaggyűjtésként doktori disszertációjához újabb tanulmányutat szervezett a Közel-Kelet karsztvidékeinek bejárására 1962-ben. Ennek során Maár Imrével bejárták Libanon, Szíria, Jordánia karsztvidékeit, valamint Egyiptomban a Kirenaikai-táblát. 1964-ben doktori címet szerzett, disszertációját a karszt-korrózió problematikáiból írta.

1964-1965-ben a trópusi karsztok és az indonéziai vulkanikus szigetek kutatása céljából újabb nagy tanulmányutat szervezett. Ezúttal Horváth Mihály barlangkutató tartott vele, neki azonban egészségügyi okokból hamarabb haza kellett térnie. A Szovjetunió, Kí-

nán és Burmán át utaztak Indonéziába, ahol többek között Nusa Barung szigetén végeztek karsztkutatókat, de csaknem valamennyi nagyobb szigetet felkeresték. Ennek a túrának a tapasztalataiból írta első ismeretterjesztő könyvét *Hajóstoppal az indonéz szigetvilágban* címmel, melyet később 25 másik követett. Indonéziából hazatérve feladta állását az élelmiszeripari minisztériumban, és hivatásos geográfusként működött tovább.

1967-1968-ban Afrikába szervezett négytagú expedíciót, melynek során egy lengyel kamionnal szelték át a Szaharát Tripolitól Fort Lamyig, majd Doualában kettévált a csapat. Balázs Dénes Csekő Árpáddal tovább folytatta a tanulmányutat, sikeresen bejárták Kelet-Afrika országait.

1969-1970-ben Alaszkától Tüzföldre az amerikai kontinenst járta végig. Észak-Amerika bejárása után Caracásból indulva az Andok vonulatát követte Dél-Amerikában, Ecuadorban a teljesen feltáratlan *Archidonai-karsztvidéken* kutatott, de eljutott a Galápagos-szigetekre is. 1972-1973-ban Japánt, a Fülöp-szigeteket, Pápua Új-Guineát kereste fel, majd Ausztráliában és az óceániai szigetvilágban folytatta tanulmányútját. A 400 napos út tapasztalatairól később 3 könyvben számolt be.

1975-ben az indiai szubkontinensre látogatott el, azonban nem tudta útját tovább folytatni Dél-Afrika felé egészségi okokból, és haza kellett térnie, de rövidesen újra elindult, ezúttal Dél-Afrikát és a környező országokat járta be. Erről az útról szól *A Zambézitől délre* című műve. 1977-1978-ban világszerte járta, majd egy venezuelai expedícióhoz csatlakozva az Orinoco felső folyásához, a civilizáció által érintetlen *waika* népcsoporthoz. Ezután a közép-amerikai földhíd országait járta végig, majd Új-Zéland és Ausztrália következett. 1979-ben Madagaszkár szigetét járta be, ahol többek között Benyovszky Móric egykori településének és valószínű sírjának a helyét is megállapította. 1981-ben a karibi szigetvilágot, majd a három Guyanát látogatta meg, ezután Beléből indulva végighajózott az Amazonason, és eljutott az óriásfolyó eredetéhez is a perui Andokban. 1984-1985-ben másodszor is körülutazta a Földet, érintve a Kanári-szigeteket, Kanadát, majd újra bejárta Dél-Amerikát, különös tekintettel Argentínára, ahol anyagot gyűjtött az ország

útikalauzához. Ezután Új-Zéland, majd Új-Kaledónia, Vanuatu és a Salamon-szigetek következtek, és újra ellátogatott Új-Guineára is. 1988-1989-ben Délkelet-Ázsia országait járta be. Itt a karsztkutatás (pl. Sarawakban a Gunang Mulu-barlang felkeresése) mellett az országok útikalauzához is anyagot gyűjtött, ezek azonban (az Ázsia földrajzát tárgyaló nagyszabású munkájával együtt) már nem jelentettek meg a kiadók pénzügyi gondjai miatt. 1989-ben újra sikerült eljutnia a dél-kínai karsztvidékre is, majd a következő évben a Szovjetunióba látogatott el. Ez volt az utolsó hátizsákos expedíciója.

Balázs Dénes utazásai során értékes közet-, növény- és állattani gyűjtést is végzett (számos új talaj- és barlanglakó fajt fedeztek fel a hazaküldött mintákban), de sok néprajzi tárgyat is gyűjtött, és mindenfelé kutatta a magyar utazók és földrajzkutatók emlékeit. Az összegyűjtött értékes anyagok alkották a Magyar Földrajzi Múzeum gyűjteményének alapját, melynek megalapítását hosszas bürokratikus huzavona után végül 1983-ban engedélyezték. A múzeum az érdi Wimpffen-kúriában kapott helyet. Érd városa 1988-ban díszpolgárrá választotta a múzeumot létrehozó geográfust.

Balázs Dénes szobra az érdi Magyar Földrajzi Múzeum kertjében

26 könyvéből öt idegen nyelven is napvilágot látott. Szakcikkeinek, kisebb írásainak száma megközelíti a hatszázat. Aktív tagja volt a Magyar Földrajzi Társaságnak, s alapítója a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulatnak.

Balázs Dénes hosszas betegség után 1994. október 19-én hunyt el Budapesten. Utolsó hónapjaiban is emlékiratán dolgozott, mely 1995-ben jelent meg felesége gondozásában *Életem – utazásaim* címmel. Cséke Zsolt 2005-ben ugyanezzel a címmel életrajzi filmet készített a neves földrajztudós tiszteletére. A Magyar Földrajzi Múzeum kertjében egészalakos szobor (Domokos Béla alkotása) őrzi emlékét. 1999. szeptember 29-én, az Érdi Napok alkalmából avatták fel.

Magyar nyelvű művei:

- Hajóstopppal az indonéz szigetvilágban – „Útikalandok 79.” Tánecsics Kiadó, 1969.
- Kölcsönautóval a Szaharában – „Útikalandok 88.”, Tánecsics Kiadó, 1970.
- Cikkcakkban az egyenlítőn – „Útikalandok 105.”, Tánecsics Kiadó, 1971.
- Hátizsákkal Alaszkától a Tűzföldre I.-II. – „Útikalandok 111-112.”, Tánecsics Kiadó, 1972.
- Galápagos – Gondolat Kiadó, 1973.
- Tájfun Manila felett – „Világjárók 99.”, Gondolat Kiadó, 1975.
- Pápua Új-Guinea – Gondolat Kiadó, 1976.
- Ausztrália, Óceánia, Antarktisz – Gondolat Kiadó, 1978.
- A Zambézitól délre – „Világjárók 120.”, 1979.
- Ausztrália, Új-Zéland, Óceánia – Útikönyvek, Panoráma, 1981.
- Vándorúton Panamától Mexikóig – „Világjárók 137.”, Gondolat Kiadó, 1981.
- A sivatagok világa – Móra Könyvkiadó, 1983.
- Ázsia képes földrajza (Sebes Tibor társszerzővel) – Móra Könyvkiadó, 1983.
- Bozóttaxival Madagaszkáron – „Világjárók 154.”, Gondolat Kiadó, 1983.
- Közép-Amerika – Útikönyvek, Panoráma, 1986.

- A kenyérfák árnyékában – „Ország-Világ 1.”, Kossuth Könyvkiadó, 1987.
- Amazónia – „Világjárók 178.”, Gondolat Kiadó, 1987.
- Argentína, Uruguay – Útikönyvek, Panoráma, 1988.
- Az őserdők világa – Móra Könyvkiadó, 1990.
- Magyar utazók lexikona. Szerk. Balázs Dénes. Budapest: Panoráma. 1993.
- A Húsvét-sziget fogságában – Szerzői kiadás, Érd, 1993.
- Galápagos, az elefántlábúak szigetei – Szerzői kiadás, Érd, 1994.
- A csepegő kövek igézetében – Szerzői kiadás, Érd, 1994.
- Szigetről szigetre a Kis-Antillákon – Szerzői kiadás, Érd, 1994.
- Távoli tájak magyar utazói (6 kötet, szerk.) – Balázs Dénes munkája: 4. Magyar utazók Amerikában, 5. Magyar utazók Ausztráliában, Óceániában és a sarkvidékeken – Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993-1995.
- Életem – utazásaim (emlékiratok a földrajzi ismeretterjesztés szolgálatában) – Szerzői kiadás, Érd, 1995.

(Forrás: Wikipédia.)

Andruskó Károly linómetszete

100 éve született Majthényi Károly szobrász

Edelényben született 1914. augusztus 7-én. Édesapja, Majthényi József római katolikus kántortanító volt Edelényben 1906-tól 1923-ig. Édesanyja Brát Katalin, a műcsonyi bányatulajdonos legidősebb lánya. A sokgyermekes nagy család a jobb megélhetés, a gyermekek taníttatása érdekében Miskolcra, Újgyőrbe költözött. Az édesapa bányatulajdonos sógorai, Mánik Lajos és Mánik Sándor révén a „Jókoma-udvar” – a lyukóbányai munkás kolónia – felügyelője lett.

Károly kora gyermekéveit Edelényben töltötte. Iskolába Újgyőrben kezdett járni, majd Miskolcon folytatta tanulmányait. A római katolikus tanítóképzőt Egerben végezte el 1936-ban, ahol felfigyeltek a tehetségesen festő ifjúra. A tehetős nagybácsik támogatásával indult a fővárosba. A Budapesti Képzőművészeti Főiskolán Sidló Ferenc növendékeként szobrászatot tanult 1945-46-ban, s szerzett diplomát. 1948-ban megnősült, felesége Horváth Klára. Rövidesen megszületett Klára lányuk.

Az 50-es évek elején tanított, s szakfelügyelő volt Sárváron, majd Szombathelyen. 1960-ig a művésztelepek szervezője volt, jelentős szerepet vállalt a miskolci, a sárospataki és a tokaji művésztelepek szervezésében is. Majd a szombathelyi Tanárképző Főiskolán rajzot tanított nyugdíjazásáig, 1974-ig. Nyugdíjba vonulása után következtek az aktív, termékeny művészi pálya legérettebb évei 1990-ben bekövetkezett haláláig.

Az életút röviden ennyi lenne, ha Majthényi Károly nem lett volna „beoltott” és alkotó ember. Évtizedeken át mindig ott volt Vas megyében, ahol a szellemi életben történt valami. Kutatókra vár, hogy összegyűjtsék, mit és mennyit dolgozott Vas megye kulturális életéért.

Petőfi Sándor (Sárvár, 1948)

Két jelentős tevékenységéről feltétlenül szólni kell. A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola irodalmi és tudományos ifjúsági lapjának, a „Jelentkezünk”-nek alapítója, szervezője és első szerkesztője volt, megjelenési lehetőséget adva számos fiatal tehetségnek. A lap máig él, létezik.

Majthényi Károly hozta létre és vezette 1953-tól 1990-ig a zsennyei alkotóházat, megannyi művész ihlető helyét. Számos művész élt és dolgozott Zsennyén az elmúlt évtizedekben. Kiváló festők, szobrászok, grafikusok, zenészek és költők, iparművészek és formatervezők, kiknek Zsennyén megadatott az ihletett nyugalom, a szellemi épülés és az alkotás gyönyörűsége. A szervezésben nem ismert korlátokat. Lehetővé tette, hogy a formatervezők Zsennyén nemzetközi tanácskozásokat tartsanak.

A kastély így túlnőtt az országhatárokon, érkeztek résztvevők Angliától a távoli Grúziáig. Közös otthonot teremtett mindazoknak, kik őrizték a humánomot. Majthényi Károly életének értelmét jelen-

tette Zsenyie. 1991 ősztől emléktábla őrzi a kastély falán Majthényi Károly emlékét.

A szobrászművész művei sem önmagukért születtek. A magyarság és az emberiség történelmi sorsfordulói, történelemformáló személyiségei foglalkoztatták szobrai létrehozásakor. *„Mint szobrászt nem a forma részletei, részleteinek szépségei érdekelték elsősorban, hanem a nagy kifejező tömörszerűség”* – írja róla Horváth János, a művész társ.

Munkássága nem volt mentes ellentmondásoktól sem, de elemzői szerint jelentős szobrokat – túljutva a sematizmus átkán –, maradandót alkotott.

Az egyéni kiállítások sora, több közös tárlat Geszler Mária keramikusművésszel, Horváth János festőművésszel és néhány nemzetközi bemutatkozás fémjelzi művészi útját. Fontosabb kiállítási szereplései: Szombathelyen, Celldömölkön, Szentgotthárdon, Kőszegen, Zalaegerszegen, Budapesten, Tatán, Sárváron, Székesfehérváron, Győrben, Pécsen, Kaposváron, illetve külföldön: Muraszombatban, Mariborban, Krakóban, Kismartonban voltak. Halála után többször szerepeltek munkái Lékán. Több megyei képzőművészeti pályázaton nyert díjat és Ausztriában a Pannonia Biennálén. Köztéri szobrai állnak Szombathelyen, Sárváron, Zalaegerszegen és Szegeden.

A művész így vallott önmagáról, munkájáról: *„A leglényegesebb, hogy az embert elindították a történelem, az irodalom, a társadalom megismerésére, és ezt én, mint szobrász próbálom munkáimban képességeimhez mértén szolgálni. Egy-egy téma hosszú időn át él bennem. Vázlatokban, rajzokban, agyagban, gipszben formálódik a kezem alatt. Felrakom, attól kezdve éjjel-nappal velem van. Mint a terhes asszony a magzatját, úgy hordom ki én is a műveimet. Mert az alkotás nemcsak öröm, hanem szenvedés is. A nyugtalanság érzése kísért, mert úgy szeretném visszaadni a világot, amilyennek érzem, látom, hogy a benne lévő igazságokat azok is felfedezzék, akiket tanítani akarok.”*

Egyik legfőbb alkotása, az Ünnepi menet Ízisz tiszteletére emberléptékű figuráival az Ízisz szentély bejáratánál látható Szombathelyen. A romok közé megjelenítette a testet öltött ünnepet. Artner Tivadar így ír e műve kapcsán: *„Majthényi Károly művészetének két*

uralkodó szólama a férfias líra és a tartózkodó heroizmus, melyek legjobb munkáiban harmonikusan ellenpontoszák kompozícióit. Mint pl. az ókori Savariát jelképező mesterművében. Az Ízisz-menet asszonyainak tartása méltóságos, ünnepi komolyságukat azonban feloldják a lágyan ívelődő körvonalak. Arcuk kifejezése szuggesztív, szűkszavú gesztusaik jelentőségteljesek, akár az attributumok alkalmazása, kiváltképpen a szoborcsoport izzó fókuszává növekvő, finom vonalú lantmotivumé.

A mérnöki szilárdságú szerkezet szigorúságát elrejtí a felületek érzéletes mintázása ... Időben és szellemében távoli világot idéz ez a mű, mégis minden ízében mai.”

Ünnepi menet Ízisz tiszteletére (Szombathely, 1980)

A realista hagyományok vállalásával születtek legjobb alkotásai, – állapították meg róla korábbi kiállításai kapcsán. Valamennyi jelentősebb műve azonos fogantatású, egyéni sorsról, egyéni jellemről vallanak: *„Csokonai szikár alakjában a diákos szellem, Giordano Bruno a vállalás, a feszülő macacsság bronzba öntött szobra. Béri Balogh arcáról, fejtartásából is egyedi karakter formálódik ki. Majthényi Károly jó érzékkel, a történelem és az emberi lélek ismeretével mutatta meg őket a mának.”* olvashatjuk az egyik tárlatismertetőben.

Meg kell említeni állatfiguráit, amelyekre viszont elsősorban a játékoság jellemző: *„a mesék emberszabású állatait idézik”* – írták róluk. E témái közül kiemelkedik a *Kisbika* illetve a *Kiskakas*.

A Móra Ferenc-i világgal rokon hangulatú a *Kubikos* és az *Apa és fia* c. kisplasztikája.

Hadd idézzem újra Artner Tivadar sorait, melyek markáns összefoglalása Majthényi Károly művész-életének. *„Korunkból nőtt, korunkhoz és a jövőnek szóló művészet a Majthényi Károlyé, vagyis modern. Ihletője a valóság mélyen humánus mondanivalója. Közöségi, tehát közérthetőségre törekszik, s ábrázolásmódja ennek megfelelően realista. Amihez ma, a sokszor túl könnyed kísérletek divatjának korában szilárd meggyőződés s nem kevés szellemi bátorság kell. A modern formálás immár klasszikus vívmányaival gazdag életműve jogán alkotónk nyugodtan vállalhatja ezt az ábrázolásmódot, tudván, hogy a plasztika hagyományos eszközeivel alkotni korszerűt: ez a legnehezebb, de biztosan maradandóságot ígérő út.”*

Maga a művész így vallott munkájáról:

„A művészi elképzelést sosem lehet tökéletesen megvalósítani, de el lehet érni, hogy az a gondolatosság, amit belesűrítünk, újabb és emberibb gondolatokra indítson.”

Majthényi Károly tevékeny, gazdag élete 1990. november 26-án lezárult. Letette a vésőt, a mintázófát. Terhektől hajlott teste a kis zalai temetőben, Tüskeszentpéteren, a felesége mellett pihen.

Élete végéig dolgozott, kötelességtudata példaadó, érdeklődése kora előrehaladtával sem csökkent. Puritán módon élt, vagyont nem gyűjtött. Meghalt, de művei fennmaradnak. Hiszem, hogy nevét nemcsak a művei, a kövek, a bronzok őrzik, őrzi az emlékezés is.

Körtánc (Szombathely, 1986)

(Forrás: Laki-Lukács László megnyitóbeszéde az 1999-ben Edelényben és Miskolcon, Majthényi Károly szobraiból rendezett kiállítás alkalmával.)

Andruskó Károly linómetszete

110 éve épült az edelényi Erzsébet Királyné Fogadalmi Templom

*„Erzsébet királyné emlékezetéhez csak nemes
gondolatok és törekvések fűződhetnek. Ne feledje
ezt el senki, aki e jegyben kezdeményez és fáradozik.”*

Erzsébet Amália Eugénia Witteslbach (München, 1837. december 24. – Genf, 1898. szeptember 10.) osztrák császárné, magyar királyné, Ferenc József felesége volt. Kora egyik legszebb asszonyának tartották. Egyéniségének és a magyarok iránt érzett szeretetének köszönhetően máig az egyik legnépszerűbb történelmi személy.

„A kultuszok vallási eredete gyakran megmutatkozik. Erzsébet királyné esetében a szakrális vonulat nagy jelentőségű, ami leginkább a kiemelt színtereken, a templomokban figyelhető meg.

*Erzsébet Királyné Fogadalmi Templom Edelényben.
Nagy Géza: Első fogadalmi templom Erzsébet királyné emlékére
című könyvből*

Erzsébet kultuszában különös helyet foglal el a vallásos eredetű elem, lévén kultuszának egyik alapmetaforája a második Szent Erzsébetként való megjelenítése, ami az 1870-es évektől kezdi eluralni a kultikus stílust: „*Ama régi királyleányért mintegy azonos ajándékkul kaptuk mi a németektől a bajor hercegnőt, hogy az egyház canonicusai nélkül is igazi szentjévé, védangyalává legyen a magyarnak. Ő is beteget ápolott nálunk: az elnyomatás kórságában sinlődő nemzeti lelket; ő is fölemelte szíve drága szeretetével a lesulytottakat, és az ő irántuk tanúsított vonzalmának még apró ajándékai is, mint a thüringiai hercegasszony kötétyében az alamizsnadarabok, vigasztalásunknak változtak rózsáivá ama szomorú időkben.*”

Erzsébet királyné emlékének Edelényben szenteltek először templomot. A település katolikus lakosai lelki szükségletének már nem felelt meg a kastélyban található templom, így egy új, nagyobb épület felépítésének igénye fogalmazódott meg. Hosszú évek sikertelen kísérletei után, a királyné halálát követően 1898. szeptember 24-én tartott római katolikus hitközségi gyűlésen Nagy Géza plébános javaslatára döntés született arról, hogy a templom építésének ügyét, a könnyebb megvalósulás reményében, összekapcsolják a királyné alakjával, a felépülő templomot Erzsébet emlékének ajánlva: „*Lehetne-e a dicső királyné emlékét szebben megörökíteni, mint egy fogadalmi díszes templom építésével, melyben a népet keresztény életre, Isten, Felséges Királyunk és hazánk szeretetére vezérelve, dicső királyné lelke üdvéért, apostoli Királyunkért és hazánkért buzgón imádkozunk.*”¹

Kérvényt nyújtottak be Fülöp Szász Kóburg Góthai herceghez, aki e „szent” célok megvalósulása érdekében 320 000 téglát ajándékozott az építéshez. A lakosság pedig állami adója négyszeresének² felajánlásával járult hozzá a célkitűzéshez, melyet széles körű gyűjtés is követett³. Az alapkő letételére ennek eredményeként 1904. április 17-én került sor. Makovszky Ferenc 1903-ban elfogadott tervei nyomán a neogótikus templom 1904. november 15-ére készült el,⁴ berendezését a hívek adományából biztosították. A felszentelést Blazsejkovszky Ferenc miskolci apátplébános végezte 1905. július 2-án.⁵

A királyné kultuszának egyik jellegzetes elemére, Árpádházi Szent Erzsébet alakjával való „egybeolvadására” a templombelsőben történt utalás, ahol a szentély középső üvegablaka Szent Erzsébetet ábrázolja, Erzsébet királyné arcvonásaival. Az ablak Roskovics Ignác budai várpalotai műve alapján Walther Gida műhelyében készült.⁶ Az átadás jelentőségét a *Borsodmegyei Lapok* tudósítója így méltatta, utalva kultikus szerepkörére is: „*a magyar nép áldozatkészségéből egy újabb díszes középületet avattak fel [...] mely nemcsak megszentelt helye az imádságnak, a vigasztaló érzelmeknek, evangéliumi életnek és hazafiui kötelességeknek, hanem egyuttal melegágya is mindannak, amiből a magyar nemzeti eszme él és táplálkozik.*”⁷

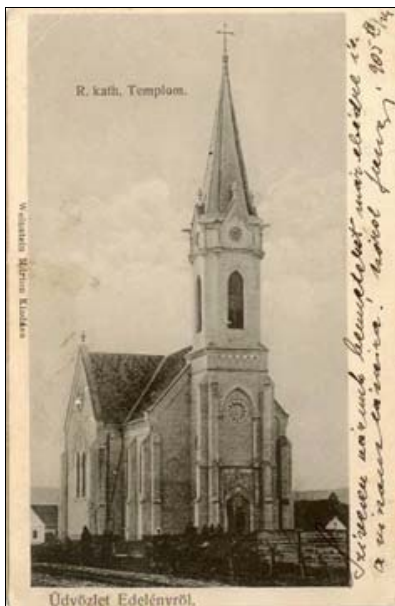
A templom elnevezéséről már az 1898. szeptember 24-ei hitközségi gyűlésen határozat született, amihez 1904. szeptember 21-én kéri Ferenc József hozzájárulását. Az uralkodó a kabinetiroda 1904. január 21-én 548/904. szám alatt kelt közleményében jóváhagyta,

hogy a felépült római katolikus plébánia templom az „**Erzsébet Királyné Fogadalmi Templom**” nevet viselhesse.⁸”

Jegyzet

- 1 Nagy Géza: *Első fogadalmi templom Erzsébet királyné emlékére.* Bp., Athenaeum, 1905. 10. old.
- 2 1899-ben 28 000 koronát tett ki.
- 3 Nemcsak Magyarországon, hanem az amerikai magyarok körében is.
- 4 A templom építésének összköltsége 100 000 korona volt.
- 5 *Borsodmegyei Lapok*, 1905. július 5. 2. old.
- 6 Nagy Géza: *Első fogadalmi templom Erzsébet királyné emlékére.* Bp., Athenaeum, 1905. 21. old.
- 7 *Borsodmegyei Lapok*, 1905. július 5. 2. old.
- 8 Nagy Géza: *Első fogadalmi templom Erzsébet királyné emlékére.* Bp., Athenaeum, 1905. 11-12.

Régi képeslapok a templomról

Edeleny

Róm. kath. templom-tér

Azok a templom előtt, Róm. kath. templom falazatánál.
Örvöslöt Edelenyből.

Edeleny és vidéke Nagy- és Kis-széchenyi családok.

Örvöslöt Edelenyből. Róm. kath. Szűz Mária tiszteletére templom belsője.

Edeleny és vidéke Nagy- és Kis-széchenyi családok.

410 éve zajlott le az Edelény-ládbesenyői csata

Az alábbi írást a Bocskai István és Basta generális csapatai között lezajlott csata évfordulójára emlékezve közöljük.

(Forrás: www.zmne.hu)

Az edelényi csata helyszíne

„Sajnos, hogy e nagyérdékű csata részletei meg nem állapíthatók és pedig leginkább azért nem, mert színhelye a forrásokban meghatározva nincs.” – írta az 1604. november 25-28. között lezajlott edelényi csatáról Rónai Horváth Jenő. Forrásként Orteliust használja, aki a császári seregek táboraként Besele nevű falut jelöli meg. Ezt az elnevezést Rónai nem tudta feloldani, pedig akár ebből is lehetett volna **Ládbesenyőre** asszociálni. Tulajdonképpen még erre sem lett volna szükség, mivel Szamosközi István 1880-ban kiadott történeti maradványában megnevezi Besenyőt, ahol Basta elsáncolta magát. 1913-ban pedig megjelent Basta leveleinek gyűjteménye, ahol az 1722. számú levelében, melyet 1604. november 29-én a szendrői táborból küldött a prágai spanyol követnek, Bessenő névvel jelöli meg azt a helyet, ahol az előző napon győzelmet aratott. Jóval később jelent meg nyomtatásban Bocskai 1605. január 19-én Jan Zamoyskihoz írott levele, melyben külön megemlíti az edelényi győzelmet és azt, hogy Borsodvárnál ismét megkísérelte a csatát. Nagy László monográfiájában a források és a helyszín részletes vizsgálata alapján a Ládbesenyőtől északra húzódó völgy és a Szendrőládtól délre fekvő Bükk-hegy közötti terepszakaszt határozta meg a csata helyszíneként.

A csatáról fennmaradt Wilhelm Peter Zimmermann rézkarca, mely eddig nem kapott nagy publicitást, pedig lehetséges, hogy a csata egyik legfontosabb forrását kell látnunk benne. Ezen egy települést ábrázol, Sajószentpéter (S.petter) megnevezéssel, mely azt feltételezné, hogy a csata helyszínéről közvetlen látnunk kellene ezt a települést. A legszilárdabb támpontot Basta jelentése adja, mely a

november 26-i összecsapás helyszínéeként az edelényi átkelőhelyeket jelöli meg.

A csatatérkutatáshoz van három és fél támpontunk. Az események valahol Edelény közelében, Ládbesenyő vagy Szendrőlád mellett játszódtak le. A források fontos visszatérő adata, hogy a falut egy szűk völgyön keresztül lehet megközelíteni. Edelény felől nézve ez ráillik mindkét falura, akárcsak az, hogy Sajószentpétert egyik helyről sem lehet látni. A megoldáshoz egy terepbejárás vihet közelebb, abban a reményben, hogy megeljük a helyet ahonnan Zimmermann a képet készítette. Sokan idegenkednének forrásként használni egy korabeli rézkarcot, ami érthető is, hiszen elég nehéz megállapítani mennyire hiteles az ábrázolás. Én a legjobb módszernek azt tartom, hogy a terepen megkeressük azt a helyet ahonnan a művész a képet készítette. A látképi azonosság és főleg apró, sokszor lényegtelen részletek egyezése feltételezi, hogy valóban a helyszínen készült. Ezután az eseményábrázolást kell összevetni a forrásokban leírtakkal és egyeztetni a tereppel, hogy az valóban megtörténhetett-e ott. Például egy meredek hegyoldalra rajzolt lovasroham eleve megkérdőjelezi a hitelességet. Zimmermannal kapcsolatban eddig még pozitív tapasztalataim voltak, így reméltem, most sem kell csalódnom.

A terepbejárásra 2004. december 4-én került sor, a Magyar Hadtudományi Társaság Csata- és Hadszintérkutató Szakosztály kutatócsoportjaként Stencinger Norbert, Tóth Róbert tanár urak és jómagam részvételével. Az utunk először Szendrőládra vezetett, mivel a források adatai és a rendelkezésre álló térképek adatainak összevetése alapján valószínűsítettem, hogy a csata a falu közelében zajlott le. Edelény után nem sokkal beértünk a Bódva valóban szűk völgyébe, majd előbukkant a falu. A dombon két templom áll, akárcsak a metszeten. Rövid terepbejárás után találunk egy pontot a falutól délre ahonnan a metszethez hasonló látkép tárul a szemünk elé. A település és a két templom a megfelelő helyen, tőlünk balra pedig a Bükk-hegy (Vár-hegy) jellegzetes sziluettjét ismerjük fel. A háttérben ott folyik a Bódva. Álláspontunk a képen ábrázolthoz hasonló lankás domboldalon volt, mely a falu felé ereszkedik. Majdnem minden stimelt, csak a háttérben, a Bódva nyugati partján magasodó hegyek zavartak. Ezt miért nem rajzolta oda Zimmermann?

A szendrőládi völgy

Nézzük az eseményábrázolást! A császáriak a falu irányába támadnak, a dombtól lefelé. Ez azt jelenti, hogy Edelény felől, a dombgerincen keresztül törnek be a Bódva völgyébe. Figyelembe véve azt, hogy a császári seregek célja Kassa elérése volt, és a csata után közvetlenül elfoglalták Szendrőt, az irány megfelelő. Már csak az a kérdés, hogyan jutottak ide Ládbesenyőről.

Álláspontunkat elhagyva tovább kapaszkodtunk az emelkedőn és hamarosan felértünk a tetejére. Előttünk hosszan elnyúló mély patak völgy feküdt. A térképre nézve sikerül beazonosítani, hogy a patak Ládbesenyőről jön, a völgy pedig hosszában kettévágja az Edelény és Szendrő között húzódó gerincet. Mondhatnánk, tökéletes. Ez lehetett a Nagy László által említett völgy, melyen Basta hadai Ládbesenyőről a köd leple alatt Bocskai hadainak közelébe jutottak. A császári sereg a ködöt kihasználva a szűk völgyben egészen a

Bükk-hegynél ásott sáncok lábáig juthatott, majd heves rohammal át-törték Szendrőlád felé. A metszet pontosan ezt ábrázolja, CSAK a hegyek hiányoztak.

Mindenesetre jó érzés hogy kezdett összeállni a mozaik. Tovább indultunk. Előttünk a Nagy-hegy tetején romos csillagvizsgáló torony, körülötte borospincék. Ha nem lenne ködös az idő, talán még Sajószentpéterig is ellátnánk. Ha már egyszer odaírta Zimmermann, ezt a lehetőséget is ellenőrizni kell. A távolban halványan látszik a borsodi templom tornya. Az előtérben az Isten-hegy és a Ládbesenyő felé vezető völgy. A metszet és a táj hasonlósága tökéletes. Nincsenek a háttérben hegyek. A korábbi hiányos mozaik szétesett, és összeállt a tökéletes kép. Megtaláltuk a művész egykori állaspontját! Értelmet kaptak a metszet apró információi. Az ábrázolt település mintha árokkal és sánccal lenne körülvéve. Ez nem más, mint a borsodi földvár, melynek talán ez a legkorábbi ábrázolása. A csata idején itt álló templomnak ma már csak a romjai láthatók, de térképen összevetve az edelényi templom helyzetével, láthatjuk, hogy állaspontunkból nézve a két templomtorony egy vonalban látszik. Ez magyarázhatja a két templomtorony ábrázolását. A kép középpontjában a település felénk eső oldalán hat aránytalanul nagyméretű fa látszik. Ez szintén egy jelzés, mégpedig a Nagy-hegynek az állaspontunk és Borsod közé eső nyúlványának ábrázolása, tulajdonképpen a látkép mélységének megjelenítése. Azért kényszerül ennek alkalmazására a művész, mivel a jó csatakép a terep és az események karikatúrája. A fontos részleteket a nagyságuk aránytalan megnövelésével emeli ki, de érzékelteti a terep karakterét is. Sajnos ennek van egy „káros mellékhatása”, ugyanis a tájról készített fénykép nem tudja érzékeltetni azt a hasonlóságot, amit a terepen érzékelünk.

Az eseményábrázolást tekintve a kép azt a pillanatot örökíti meg, amikor Basta katonái kitörnek a Ládbesenyői völgyből. A hely beazonosítása egyszerűbbé teszi a források által megörökített események értelmezését. Basta serege Putnok felől vonult Kassa felé. Bocskai hadai Sajószentpéternél táboroztak. Az első összecsapásra Edelénynél került sor, ahol a császáriaknak két hídon kellett átkelni. Itt érte utol őket Bocskai lovassága, mely összecsapott az utóvéddel. Basta előre küldte a málhát, és valószínűleg az átkelés utáni zavaros helyzetben Ládbesenyő felé haladt tovább az oszlop. Csak amikor a

*A terület ábrázolása a második katonai felmérés térképlapján.
A piros X-ek az álláspontjainkat jelölik.*

faluhoz értek, akkor tudták meg, hogy erre nem juthatnak tovább Kassa felé. A következő napot a hegyekkel körülvett völgyben töltötték. Vissza kellett volna térniük a szendrői útra, azonban a besenyői völgy kijáratát a Nagy-hegy, Isten-hegy vonalában lezárták Bocskai hadai. Mivel a szekerekkel csak erre lehetett kijutni a völgyből, Basta 27-én úgy döntött, hogy elégeti mind a 300 szekerét, valamint a lovon nem szállítható málhát. Valószínűleg a hegyeken keresztül akart utat keresni. Másnap hajnalban az időjárás a segítségére sietett. A besenyői völgyet megülő köd lehetőséget biztosított arra, hogy megközelítsék a kijáratot őrző török és magyar csapatokat. A képen azt láthatjuk, amikor a puskás dragoonosok lóháton rohanják meg a sánco-

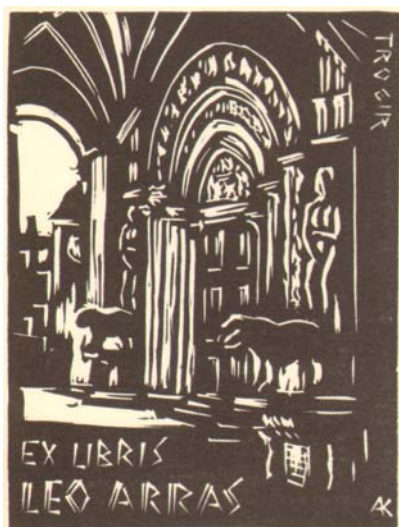
kat, mögöttük pedig a nehézlovasság indul rohamra tömött sorokban. Ezzel már a harc kezdetén sikerült elválasztani egymástól a gyalogságot – mely hátramaradt a sáncokban – és a lovasságot, mely leszorult a völgybe. Az előtérben felfedezhetünk három ágyút, mely egybevág a források azon állításával, miszerint a rajtaütés elején három löveget zsákmányoltak a császáriak. Az ágyúkat főként a török katonaság védelmezte – ahogy azt a képen láthatjuk – és a megmaradt öt ágyúért több mint két órán keresztül folytattak elkeseredett harcot. Mintegy 600 török katona esett el itt, szemben a császáriak 40 fős veszteségével.

*Zimmermann rézkarca és kilátás a művész egykori álláspontjáról.
A piros X Borsodvár helyét jelöli*

A másik kérdés Németi halála. A hajdúkapitány Osgyánnál sebesülten esett fogságba, amiről fentebb már közöltem Spontoni leírását. Istvánffy, Szamosközi, Sepsi Laczkó Máté és Závodszy György históriáiban Basta közvetlenül az osgyáni ütközet után kivégeztette Németit. Ortelius, Spontoni és a Tagebuch szerint a fogoly Németit a császáriak magukkal hurcolták. Spontoni történetében a Bódván való átkelés idején a hídról a vízbe ugrott, és egy muskétás utána ment és megölte. Hasonló, de zavarosabb változatot közöl a Tagebuch, csak az eseményt a csata utáni időszakra teszi, amikor a lovasság a menekülőket üldözi Edelény környékén, és eközben próbál szökni Németi, akit Basta parancsára megölnék. Ortelius szerint Basta a győztes csatát követően végeztette ki a hajdúkapitányt. Ez persze nem ment egyszerűen, mivel Németi egy alkalmas pillanatban kiragadta a hóhér kezéből a pалlost, és néhány lépést megtéve igyekezett keresztülvágni magát a közelében állókon. Végül a hóhér segítségére siető katonák ölték meg. A Borsodi Földvár Alapítvány ez utóbbi változatot tartja hitelesnek, mivel 2004-ben emléktáblát helyeztek el a borsodi templom falán az ott kivégzett Németi és a csatában elesett katonák emlékére. A kezdeményezés elismerésre méltó, kár, hogy a felirat valótlant állít. Azt ugyanis, hogy Németit a borsodi várban végezték volna ki, egyetlen forrás sem támogatja. Ortelius egyértelműen november 30-ra, Szendrő elfoglalása utánra teszi a kivégzést. Basta levelei szintén bizonyítják, hogy a császáriak 29-től Szendrőnél táboroztak. Ha volt kivégzés, az csakis Szendrőn történhetett. Spontoni leírása tűnik valószínűbbnek, mivel a Tagebuch zavaros leírása azt jelzi, hogy a seregben volt egy erről szóló történet, de azt csak azok ismerték pontosan, akik jelen voltak a hídnál. Spontoni, mint Basta titkára, fültanúja lehetett a parancsnokok beszámolójának, míg az ezredírnok csak a pletykákból értesült. Nem vethető el az Ortelius-változat sem, mivel logikusnak tűnik, hogy Németit azért hurcolta magával Basta, hogy Szendrőt átadja, miután a várat elhagyva találták, már semmi érdeke nem fűződött a hajdúkapitány életben hagyásához.

Andruskó Károly linómetszete

KÖNYVISMERTETÉS

Balázs Bálint: Visszafele nem muzsikálnak

(Galyasági Településszövetség, Perkupa, 2014. 111 oldal.)

A Galyasági Településszövetség újabb, gazdag tartalmú kiadvánnyal lepte meg a hon- és népismeret iránt érdeklődőket. Most egy közel négy évtizede „csipkerózsika-álmát alvó” önéletírást mentett meg a feledés homályától. Ezért a legnagyobb köszönet és tisztelet illeti mindazokat, akiknek „jóvoltából” kézbe vehetjük a könyvet. A szerző BALÁZS BÁLINT mellett illik felsorolnunk a szöveggondozásban, könyvtervezésben közreműködött Koleszár Krisztiánt, az újra szerkesztő és „géphe szorgoskodó” Laki-Lukács Lászlót, a Bukta Bertalan vezette Miskolci Könyvműhelyt s a kiadásért felelős településszövetség elnökét, Dr. Török Pált.

Alig pár hónap telt el, hogy ismertethettem Bódvaszilas szépen illusztrált szakácskönyvét, most pedig a népélet mindennapjairól olvashattam. Akkor az ételek, a sütemények „mesés” ízeitől ámulhattam el, most pedig a tornai népnyelv bravúros áradásának lehetek a csodálója!

Miközben a falusi gazdálkodás minden csínját-bínját bemutatja, a tornai népnyelvet színesítő, gazdaggá tevő proverbiumok – szólások, hasonlatok, tájszavak, az aforizmaszerű népi bölcsességek – sokasága ámulatba ejtő!

Az egyes munkafolyamatok leírása annyira gondos és pontos, hogy „lelki szemeim” előtt felvillannak a több mint 60 éve látott-végzett mindennapi teendők s áldott emlékü nagyapám tanítgató szavai.

A könyv olvasmányosságát segítik az ilyen „anekdotázások”. Szabó Ferencet – aki az Alföldre ment részes aratónak – a felügyelő kasznár megszólította, hogy iparkodjon jobban! Mire ő megállt, gondosan törölgette a kaszáját s így szólt: „Én nem azért gyüttem, hogy itt dögöljek meg ebbe a nagy hőségbe! Hiszen nekem otthon malmom van!” (ami persze csak kis darálót jelentett.) Azóta, ha valaki valami hihetlent állít, arra mondják: „Ez is olyan, mint a Szabó Feri bácsi malma. Malmocska, csak vagyis daráló!” Ezután, a falubeli le-

génykék az utcán is azzal ingerelték, hogy daráló mozdulatokat mutattak. Hiába káromkodott s hiába dobálta utánuk a botját.

Vagy az ilyenféle jellemzések: Nem tetszett a falunak a messzi-ről hozott mennyasszony, mert kancsal is volt, meg kuppadt, görbe hátú. Erről nem tehet: vélték, mert ilyennek teremtette a Jóisten. „De olyan csúnyán tudott nézni, mintha kilenc falut gyűjtött vón ki.” Viszont van olyan picci asszony, mint a gombocska, de ha élet van benne, olyan akar a „cikkra” (szikra) – akkor az ilyen szép is lesz! Mer megszépíti az igyekezet (a szorgalom). Ide kívánczok az a szólás is: „Ki látott már csúnya mennyasszonyt? Mert még ha a fatuskót beöltöztetik szép ruhába, az is mutatósabb lesz!” – vélték.

Nagy bölcsességet mutat a lakodalmakban felhangzó rimes szólás is: „Felteszik a kontyot, alá meg a gondot!” A gondhoz kötődő további szólások: „Hiába tudod mi kéne, ha egyszer nincs rá pézed!”, „Bolond az ember a vásárban, pénz nélkül!”

A jó természetű, csendes asszonyra mondták: „Olyan jó, mint egy harapás kenyér.” (A kenyér becsülete nagyon nagy volt.)

A fiatalságról azt tartották olyan, mint egy virágzó fa. „Ha nem öli meg a fagyos, hideg, kegyetlen hajnal, az teremni fog.” „A fiatal még viszi a fiatalsága, mint madarat a szárnya abba a gyönyörűséges magas égbe.” „Az egészség nagy kincs, mert aki egészséges, annak úgy süt az élet, mint nyári égből a napsugár.”

A mezőn aratáskor járta az a szólás: „Csak a lusta embernek van melege. Csak azt csípi a bögölyök, a legyek is.” Aratáskor habart ételeket főztek, mert az hidegen volt a legfinomabb. Kenyeret nem vittek, ne száradjon ki. Az a gyerekek dolga volt, eljuttatni a tízóráival, az ebéddel. Idekötődő szólás: „Az üres tarisznya a legnehezebb a világon!” – milyen nagy igazság! S mennyi bölcsességet takar. A tehetősebb családokban nem sok becsülete volt a zsámiskának. Az első gazda, ha ezt tették elé: káromkodott s mondta, minek az: „mire a küszöböt átlépem, mán megéhezek!”

A szegényebb családok asszonyai az amerikai kimenetelre ösztönözték embereiket. „Szerezz magadnak, mint a többi.” „Itthon csak főtöt ülsz a gatyádra!” – találóan fejezte ki a szólás. A kicsit tehetősebbek így vélekedtek: „Akinek van mibe dógozni, az nem fog ki-menni – idegen kenyérré kódúskodni. Itt kell élni az életet, ahogy gyün. Ahogy hozzi, hozza magával az idő. A jót is, a rosszat is!”

Az ország más vidékei kevésbé ismert szólásokból is érdemes egy csokorra valót bemutatni:

„Hallgat, mint siket disznó a búzába.” „Nagy úr a muszáj!” „Jó az öreg a háznál, ha kár nincs, hát csinál!” „A dologtól még nem hízott el senki.” „Az első gyerekség az öröm, a második csak bánat.” „A macska nem nyali el az adósságot!” „A jó hír messzire elmegy, de a rossz még messzebbre!” „A mezőn csak a dógát látik a jánynak, de a táncban a lelkét, a szívét is!”

A népi gyógyításra is találunk adatokat. A végtagok, testrészek megütésének orvoslására a vizes vagy ólomctes ruhát javasolják. Az állatok megcsömörlésekor a zsíros- vagy petrezselymes-leves beöntését tanácsolták. A tyúkok eltetvesedésének megakadályozására ülőkéjükre kakukkfűvet raktak.

A házasulandó legények háztűznézőben a lányos háznál nemcsak a bemutatott, látott értékekre figyeltek, de olyan biztos információt is néztek: milyen hosszú az itatóvályú, mennyire van letaposva a trágyadomb környéke.

Néhány másfelé kevésbé ismert tájszó: elhandrál = elsiet, elkapkod; kavacs = kavics; ívott = érett; megenged = megbocsát; kúcs = kules; suskálni = suttogni, suttogva beszélni; vicsírít = bántóan, hangosan nevet; feccs tej = borjadzott tehén teje az első két nap; kucka = kocka; szádló = mosásnál a lúg lecsöpögését lassító dugószerűség; mandró = kukorica lisztből készült, kemencében káposztalevélen ki-sütött pogácsaszerű sütemény.

A könyv legutolsó sorai a legszebbek, legköltoőbbek, legfilozofikusabbak: „Az emberi lélek örülni, meg reménykedni igen szeret! Az öröm meg a reménykedés olyan, mint a virágba hasadó fagally... Mint a virág. Amék lélek má nem tud örülni, meg reménykedni, az olyan csak, mint az elszáradó fa...vak a tavaszra...”

Mindezek alapján Balázs Bálint könyvét elolvasásra szeretettel ajánlom.

Dr. Varga Gábor

*nyug. református főiskolai tanár
a Magyar Néprajzi Társaság tagja*

Edelény környéki emlékek az 1848-49-es szabadságharcról

*Kiadó: Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum. Edelény,
2014. A/5. 117 p. Edelényi Füzetek 48.*

Az alábbiakban a szerkesztő, Hadobás Pál előszavát közöljük.

„Tizenhat évvel ezelőtt, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmával jelent meg az Edelényi Füzetek sorozat 18. köteteként az **1848-1849 emlékei Edelényben és környékén** című könyv, melynek anyagát Laki-Lukács László gyűjtötte egybe, és Hadobás Pál szerkesztette. Az eltelt idő alatt számos olyan dokumentum került elő, amely lehetővé teszi egy újabb kiadvány megjelenését.

Az 1998-ban megjelent könyv mindössze 26 Edelény környékéhez kötődő (Az 1983-ig fennállt Edelényi járás területéről van szó.), a szabadságharcban részt vett személyről számol be, mára már ez a szám 97-re emelkedett a folyamatos kutatásoknak, és dr. Bona Gábor kutatásainak, és kiadott könyveinek köszönhetően.

A most közölt írások többségét az 1994-től megjelenő Jósvafői Helytörténeti Füzetek számaiból vettük át, melyeket a lelkes szerzők gyűjtésének köszönhetünk.

Az egykori Torna megye (melynek településeiből 22 maradt Magyarország, nevezetesen az Edelényi járás területén) szabadságharcban való részvételéről, egy korabeli naplóból is olvashatnak részleteket.”

Bódva-völgyiek a Nagy Háborúban: Száz éve tört ki az I. világháború

*Kiadó: Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum. Edelény,
2014. A/5. 121 p. Edelényi Füzetek 49.*

Az alábbiakban a szerkesztő, Hadobás Pál előszavát közöljük.

„A ma élő ember számára már csak a történelmi tanulmányokból ismertek az első világháború eseményei, s az idősebb generáció is csak az apák, vagy nagyapák elbeszéléseiből tud a gorlicei áttörésről, az isonzói csatákról, vagy a Monte-Grappán átélt borzalmakról, hisz már 100 éve annak, hogy kitört az első világháború és 96 év telt el azóta, hogy befejeződött az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó, közösen vívott háborúja, a NAGY HÁBORÚ.

A világháború végén darabjaira hullott a monarchia. A sok áldozatot követelő háború az ország legkisebb településén is éreztetett borzalmait, s nem volt olyan magyar család, amely a háború végére ne gyászolta volna közelebbi vagy távolabbi hozzátartozóját.

Az első világháborút 1920. június 4-én lezáró trianoni békediktátum tovább fokozta a magyarság tragédiáját, hisz vesztésként tudomásul kellett vennie a döntést, mely szerint területe kétharmadát a környező országokhoz csatolták.

1930-ban Edelény méltó emlékművet állított a háború edelényi áldozatainak. A szobor alkotója Székely Károly szobrászművész. 1991-ben felújították a szobrot, és a második világháború áldozatait is megörökítették az emlékművön. A Bódva-völgy települései közül Damak, Égerszög, Lak, Perkupa, Rakaca és Szőlősardó állított emléket a két világháború között a település első világháborús áldozatainak, míg a többi település 1990 után épített emlékművet, melyen már mind a két világháború áldozatai szerepelnek.

Jelen összeállítás legtöbb írása a Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében gépiratban található, a háború alatt, vagy utána szü-

letett háborús visszaemlékezésekből, versekből, fényképekből nyújt válogatást. A dolgozatok többsége a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület által rendszeresen meghirdetett Istvánffy Gyula honismereti gyűjtőpályázatára készült az 1970-es és 80-as években, elsősorban Slezsák Imre (1932-2002), a könyvtár akkori igazgatója szervezőmunkájának eredményeképpen. Az összeállításunkban szereplő személyek valamennyien Edelényben, vagy a Bódva-völgy valamelyik településén éltek.

A visszaemlékezésekben szereplő települések és földrajzi területek neveit nem javítottuk ki, amelyeket azonosítani tudtunk a mai településekkel és földrajzi neveikkel, azokról rövid leírást közlünk, amelyeket nem, azok után kérdőjelet tettünk. Csak a mai Magyarország területén kívül eső településeket ismertetjük, és a többször előforduló településeket és földrajzi neveket csak egyszer említjük.”

Scheip (Székely) Frigyes rajza az első világháborús naplójából

Tartalom

Átadták az edelényi L’Huillier-Coburg kastélyt.....	5
Készen van az edelényi kastély.....	8
Edelényi felújítások, építkezések 2014-ben.....	19
Lupaneszku Viktor A Borsodi Tájház Kemencés Baráti Köre megalakulásának, tevékenységének története.....	22
Edelény környéki egyesületek a 19. század végétől a 20. század közepéig.....	30
Szatmári Tamás Szárnyas huszárok Szádvár alatt.....	50
ÉVFORDULÓK	
60 éve fedezték fel az égerszögi Szabadság-barlangot	63
100 éve született Majthényi Károly szobrász	73
110 éve épült az edelényi Erzsébet Királyné Fogadalmi Templom	79
410 éve zajlott le az Edelény-ládbesenyői csata	84
KÖNYVISMERTETÉS	
Balázs Bálint: Visszafele nem muzsikálnak	92
Edelény környéki emlékek az 1848-49-es szabadságharcról.....	95
Bódva-völgyiek a Nagy Háborúban: Száz éve tört ki az I. világháború.....	96

